

Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет міжнародних відносин
Центр міжнародної безпеки та партнерства
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Навчально-науковий інститут психології та соціального захисту

**ТРАНСКОРДОННА БЕЗПЕКА:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ, СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНИЙ, ГУМАНІТАРНИЙ ТА
ЕКОЛОГІЧНИЙ ВИМІР**

Міжнародна науково-практична конференція

21 квітня 2017 року

Львів – 2017

Транскордонна безпека: політико-правовий, соціально-економічний, гуманітарний та екологічний вимір. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, Львів, 21 квітня 2017 року / Упорядники: М. З. Мальський, О. С. Кучик, Р. В. Вовк. – Львів: Факультет міжнародних відносин, 2017. – 96 с.

Матеріали подані у збірнику в авторській редакції.

За зміст фактологічного та цифрового матеріалу, а також висловленні думки відповідальність несуть автори.

© Центр міжнародної безпеки та партнерства, 2017

© Факультет міжнародних відносин
Львівського національного університету імені Івана Франка, 2017

Ivan Franko National University of Lviv
Faculty of International Relations
International Security and Partnership Centre
Lviv State University of Life Safety
Educational and Research Institute of Psychology and Social Protection

**TRANSBORDER SECURITY:
POLITICAL, LEGAL, SOCIO-ECONOMIC,
HUMANITARIAN AND ECOLOGICAL
DIMENSION**

International Scientific Conference
April 21, 2017

Lviv – 2017

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТРАНСКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ

Олександр Кучик
канд. істор. наук, доцент,
Маркіян Мальський
доктор екон. наук, професор
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
м. Львів

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО ВИМІРУ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ДЕРЖАВАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Динамічні зміни світових тенденцій у сфері безпеки актуалізують питання наукового переосмислення сучасного стану розвитку як міжнародних відносин загалом, так і регіонального співробітництва держав зокрема. Означена проблематика є важливою для осмислення нових тенденцій у розвитку регіонального співробітництва. Загострення геополітичного протистояння у світі загалом та на пострадянському просторі зокрема актуалізувало проблему транскордонної безпеки держав. При цьому слід визнати, що питання транскордонної безпеки залишаються ключовими як для новопосталих незалежних держав на початку 90-х років минулого сторіччя, так і розвинених демократій, серед яких країни цивілізованої Європи, які, здавалося б, є найбільш захищеними у цьому контексті.

Новим трендом у безпековому контексті став міграційний виклик для низки європейських країн, розташованих на міграційних шляхах, що зумовлює повернення європейських держав до необхідності застосування жорстких механізмів регулювання безпекової політики держав Європейського Союзу.

Серед іншого спільна політика безпеки та оборони

Європейського Союзу свого часу стала досить вдалим інструментом узгодження дій держав цього інтеграційного утворення на міжнародній арені. До цього слід додати доволі ефективну модель узгодження кроків між політичними елітами країн ЄС у сфері гарантування як національної безпеки окремих держав, так і системи європейської безпеки загалом.

Спроби геополітичного реваншу Росії як на пострадянському просторі, так і євразійському регіоні створили якісно нову ситуацію у Європі та, особливо, в регіоні Центральної та Східної Європи. На порядку денному реанімуються різні ідеї створення ефективного захисту від російської загрози. Серед них на окрему увагу заслуговує трохи призабута попередніми політиками концепція міжмор'я, яка сьогодні активно відновлюється польськими політичними елітами. Особливої актуальності у цьому контексті набуває таке регіональне утворення як Вишеградська група, яка, будучи своєрідним євроінтеграційним мостом для держав-членів, сьогодні перебирає на себе функції дискусійного майданчика для обговорення, у тім числі й безпекових питань.

Якісні зміни у міжнародній системі призводять не лише до необхідності переосмислення ролі багатосторонніх інструментів співробітництва, якими на сьогоднішній день залишаються міжнародні організації, а й виникає у політичному дискурсі проблема переосмислення ролі безпекових інституцій, як НАТО та інші інститути, питання ефективності, оперативності та дієвості в забезпеченні ефективного гарантування національної безпеки країн-членів.

До успішних форматів оперативного реагування на безпекові загрози держав-членів слід віднести Організацію Північноатлантичного договору, яка доволі ефективно відреагувала на новітні виклики на Варшавському саміті Організації у липні 2016 року, продемонструвавши власні механізми на гібридні загрози та вміння чинити гібридні відповіді. На користь такої ефективності зсвідчує доволі оперативна реакція щодо активізації Росії на міжнародній арені, та кроки НАТО у відповідь пов'язана з зміцненням східного кордону Альянсу. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує також активізація співробітництва європейських держав на регіональному рівні та пошук власне європейського механізму гарантування безпеки на європейському рівні. Значною мірою це

було зумовлено передвиборчими очікуваннями у США, тоді як їхній результат засвідчив збереження в сучасній американській політиці питання гарантування регіональної безпеки та дотримання усталених норм і принципів міжнародного права.

Окремим аспектом регіонального співробітництва на міжнародній арені нашої держави виступає європейський регіон, особливо Центральна та Східна Європа, які для України завжди відігравали ключову роль. Тривалий досвід ефективної співпраці з європейськими державами та актуалізація євроінтеграційних прагнень України, ставить перед нашою державою низку непростих завдань. Серед іншого трансформація світоглядних орієнтирів та сприйняття безпеки як цілого комплексу компонентів, а не лише трактування її (безпеки) через призму військово-політичного контексту.

Пошук оптимальних форматів співробітництва із залученням нашої держави (Вишеградська група, Веймар) та вибудовування геополітичних конструкцій на кшталт «міжмор'я» чи повернення до концепції «хартленду» є вельми актуальним на сьогодні.

Загрозою такого позиціонування є розпалювання сепаратистських тенденцій у регіоні Східної Європи на кордонах України з Угорщиною, Румунією, а також актуалізація та інтернаціоналізація політики історичної пам'яті з метою наростання деструктивності у потенційному розвитку двостороннього співробітництва України в регіоні.

З огляду на це актуальним видається запуск українських чи україноцентричних проектів інтеграції на регіональному та субрегіональному рівні, як от, «друге дихання» для проекту регіональної співпраці в рамках Організації за демократію та економічний розвиток – ГУАМ, Організації Чорноморського економічного співробітництва тощо. Перенесення позитивного досвіду діяльності цих структур регіонального співробітництва та узгодження власних національних інтересів з державами-сусідами та державами-регіональними лідерами є запорукою успіху української дипломатії на міжнародній арені, як врешті й у регіональному вимірі.

Запорукою успіху України на шляху гарантування власної національної безпеки слугуватиме розбудова економічного добробуту та позиціонування себе на міжнародній арені як успішної держави. З огляду на це використання в дипломатичній діяльності

чітких механізмів імплементації зовнішньополітичних рішень та пошук точок дотику з європейськими партнерами відкриває можливості України в задіюванні до функціонування євро регіонів як механізму інтеграції та як можливості пошуку компромісів у політичних питаннях.

Ідентифікація та дискутування проблем безпеки через призму нового міжнародного порядку відкриває можливості входження нашої держави до інтегрованої та могутньої Європи як економічно, так і політично. Водночас регіональна співпраця з державами ЦСЄ повинна опиратися на розуміння спільних і відмінних тенденцій та специфіки вирішуваних проблем регіональної політики чи то у сфері економіки, чи прав людини, міграції тощо.

Ігор Тодоров
Доктор історичних наук, професор
Ужгородський національний університет
м. Ужгород

УКРАЇНСЬКО-СЛОВАЦЬКЕ ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Українсько-словацьке транскордонне співробітництво плідно розвивається вже понад 20 років. Проте сучасні безпекові виклики не можуть не впливати на його стан та перспективи. Серед головних викликів та загроз міжнародній безпеці можна виокремити чотири групи: 1) агресивні експансіоністські зовнішньополітичні стратегії Росії; 2) кризові явища в Європейському Союзі (Брекзит, неконтрольована міграція, економічні проблеми, популізм і євроскептецизм); 3) міжнародний тероризм; 4) непередбаченість політики нової адміністрації в США.

Особливе місце серед усіх викликів займає сучасна російська зовнішньополітична стратегія, що характеризується готовністю до використання військової сили за для досягнення геополітичних цілей. Агресивна неоімперська політика РФ несе величезну загрозу для регіональної та глобальної системи безпеки, особливо зважаючи на російський військовий потенціал, зокрема у сфері стратегічних

ядерних озброєнь, а також реваншистські настрої сьогоденної владної верхівки. Сучасну політику РФ необхідно розглядати крізь призму саме радянських уявлень про геополітичну структуру світу в цілому й європейського регіону зокрема, оскільки переважна більшість політичного керівництва держави й зокрема путінська адміністрація є представниками колишньої партійної номенклатури та вихідців з силових структур СРСР. Для цих людей закінчення Холодної війни асоціюється з їхньою поразкою й сприймається як особиста трагедія. Ідентифікуючи себе в якості головного геополітичного центру на європейському континенті, Москва взяла курс на відновлення геополітичної ваги часів СРСР, прагнучи перетворити РФ з країни третього світу на новий центр сили континентального масштабу. Для ЄС Росія зі стратегічного партнера перетворилася на «стратегічну проблему». Практично всі європейські країни є об'єктами російських впливів. У Словаччині відбувається потужна пропагандистська діяльність РФ. Механізми реалізації є різними: власне проросійська дезінформація, спотворення фактів конфлікту на Донбасі, створення проросійських організацій та створення сайтів новин, які висвітлюють новини у потрібному ракурсі. Основні меседжі пропаганди в цих країнах – це створення ворожого образу США та поширення дезінформації щодо «нацистської» влади в Україні та великої кількості неонацистських організацій [2]. Російська пропаганда, яка посилилась в інтернеті та сфокусована на молодому поколінні. Близько 30 % молодих людей довіряють інтернет-медіа, які часто розповсюджують дезінформацію, та не вірять офіційним ЗМІ. На думку депутата Європарламенту від Словаччини І. Штефанеця Словаччина, певною мірою має проросійського прем'єра та проукраїнського президента. Проросійські партії зараз у меншості, а проєвропейські та проукраїнські сили мають більшість. Втім, до парламенту потрапила екстремістська права партія «Котлеба – Народна партія Наша Словаччина», яка набрала на парламентських виборах навесні 2016 року 8 % голосів. Її фінансування базується на тих же джерелах, що й в інших екстремістських партіях Європи, таких як «Національний фронт» у Франції. Прем'єр-міністр країни Р.Фіцо у Брюсселі підтримує санкції проти РФ, а перед своїми виборцями він каже, що не вірить санкції. Імідж має України та українців у Словаччині певною сформований під впливом російської

пропаганди. Втім варто відзначити, цей імідж формується і людьми, які прибувають до Європи, і він дуже позитивний [2].

Словаччина допомагає і передає Україні свій досвід європейської та євроатлантичної інтеграції. На сьогодні транскордонне співробітництво України зі Словаччиною здійснюється як на міждержавному рівні, так і на рівні територіальних громад, їх представницьких органів, місцевих органів виконавчої влади. Таке співробітництво сприяє соціальній та економічній конвергенції прикордонних регіонів обох країн та створенню нових можливостей для їх розвитку, в тому числі розвитку економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних, культурних та інших відносин, обміну досвідом. У прикордонних регіонах багато спільних цілей, досягнення яких потребує застосування суб'єктами транскордонного співробітництва України та Словаччини єдиного підходу та узгоджених спільних дій, зокрема для запобігання паводкам, розвитку та функціонування транспортної і енергетичної інфраструктури, захисту навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки. Необхідно також разом розв'язувати окремі проблеми, які виникають внаслідок фінансової та економічної кризи, зокрема подолання економічної нерівності та безробіття, збалансування трудової та постконфліктної міграції, підвищення рівня ділової активності та зайнятості населення прикордонних регіонів, а також екологічні проблеми, у тому числі підтримки біологічного різноманіття, захисту і збереження спільної культурної спадщини.

Відповідно до Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 роки затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України 23 серпня 2016 р. пріоритетами транскордонного співробітництва із Словацькою Республікою є співпраця у сфері реформування органів місцевого самоврядування; забезпечення розвитку туристично-рекреаційного потенціалу прикордонних регіонів; виконання культурно-мистецьких програм; введення спрощеного механізму малого прикордонного руху та розширення території його дії; удосконалення та спрощення механізму малого прикордонного руху, модернізація та реконструкція пунктів пропуску на українсько-словацькому кордоні. В контексті проблеми слід підкреслити, згідно цієї Державної програми транскордонне співробітництво України з Російською Федерацією обмежено розбудовою та облаштуванням державного

кордону на території Чернігівської, Сумської, Харківської, Донецької і Луганської областей [3].

Культурно-гуманітарним відносинам між Україною та Словаччиною традиційно притаманні позитивна динаміка та добре налагоджена взаємодія. Україна та Словаччина також активно взаємодіють в реалізації низки програм і проектів, розроблених в рамках Європейського союзу, Ради Європи, інших міжнародних організацій. Відбувався інтенсивний діалог між науково-педагогічними працівниками прикордонних вищих навчальних закладів, зокрема Пряшівського університету, Кошицького університету П. Й. Шафарика та Ужгородського національного університету.

Розвиток та удосконалення потенціалу геостратегічного, торговельно-економічного, людського і культурного українсько-словацького конструктивного та добросусідського співробітництва є фундаментальним чинником забезпечення та зміцнення стабільності, безпеки та співпраці у Європі на основі європейських демократичних цінностей. Транскордонне співробітництво є способом розвитку контактів між прилеглими територіями сусідніх країн, але і формою та засобом пошуків значно ширших загальноєвропейських інтеграційних тенденцій. Отже, українсько-румунське транскордонне співробітництво спирається передусім на дружні партнерські міждержавні двосторонні стосунки та будуються на, в цілому, спільному розумінні поточних геополітичних викликів.

Література

1. Російська пропаганда в країнах Вишеградської четвірки: вплив і способи протидії. [Електронний ресурс] // MediaSapiens – Режим доступу: www.osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/rosiyska_propaganda_v_krainakh_vishegradskoi_chetvirki_vpliv_i_sposobi_protidii/.

2. Гомон Д. Сусідка з проросійським ухилом. Чи варто боятися про кремлівських настроїв у Словаччині. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.espresso.tv/article/2016/12/21/susidka_z_prorosiyiskym_ukhylom_chy_slid_boyatysya_prokremlivsk_nastroyiv_u_slovachchyni.

3. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249264044.

ФАКТОР КОРДОНУ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ (УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ)

Закон України «Про державний кордон України» визначає, що «захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки» [1]. Питання безпеки для України стоїть під знаком гібридної війни, яку проти неї веде Московська Федерація. Одне із завдань гібридної війни – не знищити державу фізично, а створити умови для дестабілізації та розвалу її зсередини. Саме тому фактор кордону займає стратегічне місце: використання кордону як інструменту створення і поглиблення кризи.

З моменту початку московської агресії та окупації частини території України кордон і прикордонні території стали інтегральною складовою здійснення гібридної агресії. І фактор кордону набуває кілька вимірів:

1. Територіальний: зволікання з делімітацією та демаркацією кордону створили ситуацію невизначеності та непевності. Процес, що мав відбутися після проголошення незалежності України переріс у постійну дискусію. Зокрема, варто згадати конфлікт навколо острова-коси Тузла 2003 року. І хоча у липні 2005 року в прес-служба МЗС України оголосила, що Росія визнала приналежність Україні острова-коси Тузла і «вод навколо нього», проте департамент інформації і друку МЗС РФ позиціонує, що «правовий статус острова Тузла залишається невизначеним», а це в свою чергу залишило Москві простір для маневрів та майбутніх провокацій. Зокрема, як зазначає П. Гай-Нижник – це були перші сигнали про нездатність Будапештського меморандуму захистити суверенітет України [2].

2. Неконтрольований кордон на сході України. Державні кордони встановлюють межі територіального верховенства держави. Чітке розмежування державних територій сусідніх держав на основі взаємної згоди та згідно з нормами міжнародного права є запорукою

запобігання багатьом конфліктам між державами та стабільного взаємовигідного співробітництва [4, с. 289]. Кордон між МФ та Україною не був повністю контрольованим до московської агресії, а з початком війни ситуація погіршилася, і навіть поза тим, що ЗСУ та прикордонники створили пункти контролю і пропуску на лінії розмежування, величезні простори московсько-українського кордону не є повністю підконтрольними, що дає можливість для порушень.

3. Геополітичний вимір державного кордону – просторова межа сфери дії суверенітету держави та межа реального життєвого простору її населення. Неконтрольований кордон, порушені межі суверенності та присутність ворожих військ вздовж лінії українського кордону дають можливість агресору позиціонувати Україну як failed state, у намаганні дискредитувати Україну перед партнерами та інвесторами. Зміна конфігурацій лінії кордону внаслідок агресії зменшило життєвий простір держави і розширило зону нестабільності та смуту.

4. Україна як кордон поміж НАТО та московським агресором, демократичним та авторитарним світом. Кордонний, а радше буферний статус України провокує застосування новітніх механізмів ведення війни як для послаблення самої України, так і для впливу на країни Європи і Заходу. З крайніх прикладів варто згадати обстріл Генерального консульства Польщі у Луцьку, руйнування польських місць пам'яті, показові перекриття доріг, що ведуть до польсько-українського кордону з вимогою порятунку і захисту польського населення в Україні. Подібні провокації спостерігаються і на польській стороні проти українців. Оскільки Польща – один із основних наших партнерів у сфері безпеки, одним із завдань гібридної війни є спроба посварити обидві держави.

Як наслідок змін геостратегічного балансу сил принципово змінилися кількість і характер загроз. Як наголошують аналітики, вони переважно концентруються у невійськовій сфері [5]. До основних транснаціональних загроз для України, що активно експлуатуються у гібридній війні, на сучасному етапі можна віднести:

- наявність сепаратистських тенденцій в окремих прикордонних районах: на додачу до тимчасово окупованих Криму та частини території Донбасу спостерігаємо непевність на Закарпатті (русинський сепаратизм); наявність подвійних паспортів у мешканців Буковини, Закарпаття, прикордонних територій з

Московською Федерацією, що дають змогу використовувати карту «захисту своїх громадян»;

- відсутність ефективних механізмів забезпечення законності, правопорядку, боротьби зі злочинністю, особливо її організованими формами і тероризмом; як результат маємо неконтрольоване проникнення диверсійних груп та груп провокаторів на територію України;

- неконтрольований вплив за межі України матеріальних і фінансових ресурсів, передусім із невідконтрольованих територій;

- «дивна» міграція (коли мешканці невідконтрольованих територій приїжджають в Україну за пенсіями та виплатами і повертаючись назад підтримують окупацію України Москвою) та криміналізація суспільства;

- використання неконтрольованих «гуманітарних конвоїв» для постачання зброї з території Московської Федерації бойовикам на тимчасово окупованих територіях.

- нарощування поблизу кордонів України угруповань військ та озброєнь, зокрема бойові навчання та злагодження під українським кордоном у Південному військовому окрузі, реактивація 1-ї танкової бригади Московського західного військового округу і т. п., як додатковий засіб психологічного тиску, а також створення та функціонування незаконних збройних формувань як в Україні, так і в суміжних державах.

Як нещодавно у своїй промові на Міжнародному економічному форумі в Криничі зазначив журналіст К. Сазонов, гібридна війна змінює звичні правила. Але головна мета гібридної війни – змінити кордон, і не обов'язково на карті. Формальна межа втрачає сенс і територією може управляти не держава, а зовнішні сили. Побічно – навіть без збройних сутичок. Безпосередньо – в результаті організованих заворушень з подальшою неформальною окупацією [3].

З іншого боку фактор кордону в гібридній війні зникає – оскільки засоби і механізми ведення такої війни є транскордонними і проникають у всі сфери життя.

Література

1. Закон України «Про державний кордон України», Стаття
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>.

2. Гай-Нижник П. Прелюдія війни: українсько-російські військово-політичні взаємини в контексті міжнародного права та системи національної безпеки (1990–2010 рр.) / П. Гай-Нижник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hai-nyzhnyk.in.ua/doc/2016doc.preludiya-viyny.php>.

3. Сазонов К. Східний кордон Альянсу. Гібридна війна змінює звичні правила захисту / КСазонов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ar25.org/article/shidnyu-kordon-alyansu-gibrydna-viyna-zminyuye-zvychni-pravyla-zahystu.html>.

4. Тимченко Л.Д. Международное право / Л. Д. Тимченко. – Х. : Консум ; Ун-т внутр. дел, 1999. – 528 с.

5. Шишолін П., Дмитров С. Держава починається з кордону. Нові геополітичні реалії і транснаціональні загрози вимагають нових «правил гри» на передових рубежах країни // Міжнародна безпека, № 1, 1999. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/tasko/015.htm>.

*Лариса Лазебник,
д.е.н., професор,
Університет державної фіскальної
служби України,
м. Ірпінь*

ЕТИЧНІ ПОСТУЛАТИ ТРАНСКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ

У контексті транскордонного співробітництва помітною є роль міжнародних компаній, підрозділи яких знаходяться на території декількох країн. На тлі зростаючої конкуренції на всіх рівнях економіки такі компанії знаходять методи підвищення своєї стійкості, застосовуючи систему внутрішньофірмових розрахунків за так званими трансфертними (умовно-розрахунковими) цінами. Трансферне ціноутворення в широкому розумінні передбачає встановлення ціни, за якою відбувається взаєморозрахунок між підрозділами однієї компанії. Воно виникає тільки між взаємозалежними компаніями, які мають можливість вплинути на формування цін на угоди і може здійснюватися не тільки між компаніями знаходяться в різних країнах, так зване міжнародне

трансферне ціноутворення, а й взаємозалежними особами, які перебувають в рамках однієї країни. Проте саме міжнародне трансфертне ціноутворення внаслідок істотної мінімізації податкових зобов'язань транскордонними бізнес-групами, які воно уможлиблює, привернуло останнім часом увагу і громадськості, і владних структур, і науковців. Адже шляхом встановлення спеціальних цін на товари, роботи і послуги транскордонні структури мають можливість впливати на величину податкових зобов'язань, що підлягають сплаті до бюджету.

Міжнародна податкова оптимізація через застосування трансфертних цін почала активно поширюватися з 60-х рр. ХХ ст. із надбанням деякими країнами яскраво вираженої офшорної спеціалізації. На практику застосування трансфертного ціноутворення серйозно вплинула світова фінансова криза 2008-2010 рр. Вона була подолана в основному завдяки усвідомленню важливої ролі етичних факторів. Зокрема, суспільство усвідомило загрозу економічній безпеці від застосування компаніями трансфертних цін з метою мінімізації податкового тягара на основі цілком легального податкового планування, особливо в час поширення заходів жорсткої економії, коли пересічні платники податків відчули тягар посткризових урядових дій. Таким чином, економічний спад став каталізатором переключення суспільної уваги на питання справедливості і нерівності.

А в наукових дослідженнях проблем транскордонної господарської взаємодії періоду глобальної кризи світового господарства і посткризового етапу, коли переосмислюються базові цінності і методологічні основи економічної науки, відбулось посилення елементів етики. Теоретичний і практичний розв'язок транскордонних проблем розвитку виявився більш продуктивним за умови доручення етики. Неокласична теза щодо етичної нейтральності економічної науки суперечить логіці розвитку економіки, яка виділилася у окрему сферу діяльності тільки в той історичний період, коли спосіб збагачення «за правом сильного» змінився на механізм добровільного обміну товарами. Таким чином, інституціональною основою формування економічної теорії і практики стала перша етична революція – усвідомлення людьми на ціннісному рівні того факту, що вільний обмін товарами, що ґрунтується на повазі до свободи людини і права власності, є більш

ефективним механізмом розподілу товарів, аніж війна чи пограбування. Капіталізм утвердився як система культурних та етичних цінностей, які стимулювали моральність і заперечували пограбування та безоплатне відчуження власності – способи збагачення у попередніх економічних системах [1].

Наразі етичний принцип збагачення без насильства так глибоко укорінився у свідомості людей, що часто він трактується економістами як екзогенний фактор господарської діяльності. Проте в періоди економічних потрясінь і переоцінки цінностей проявляється важливість етичних факторів. Так, для пояснення глибинних причин кризових явищ у 2008–2010 рр., як вже зазначалося, науковці здебільшого зверталися до питань нерівності і справедливості, однією з форм прояву яких у світовому масштабі стало міжнародне оподаткування та трансфертне ціноутворення, застосовуване транскордонними бізнес-структурами.

За останні двадцять років, за даними ЮНКТАД, середній розмір корпорацій значно зріс за рахунок збільшення кількості дочірніх компаній в різних країнах світу. Швидкий темп, в якому відбувалася глобалізація, і зростання цифрової економіки збільшили можливості міжнародним компаніям брати участь в заходах податкової мінімізації. Наразі близько 60 % міжнародної торгівлі відбувається всередині транскордонних компаній, які, на відміну від національних підприємств, мають можливість зменшити податкове навантаження і, відповідно, збільшити прибутки через лазівки в міжнародній податковій базі. Україна не відстає в питаннях податкової мінімізації від загальносвітових тенденцій, що виражається у використанні вітчизняними суб'єктами офшорних схем. Міжнародний консорціум журналістів-розслідувачів (ICIJ) опублікував базу даних, отриману на основі «панамського архіву». Опубліковані дані ICIJ свідчать про те, що власниками офшорних рахунків є 165 українців і 195 компаній [2].

Проблема мінімізації оподаткування транскордонними компаніями є серйозним викликом транскордонній безпеці, по-перше, з позиції податкової справедливості; по-друге, вона спотворює конкуренцію, створюючи більш привабливі умови для компаній, які ведуть міжнародну діяльність, порівняно з компаніями, які ведуть бізнес лише в одній країні і не можуть використовувати міжнародне трансфертне ціноутворення; по-третє, з економічної

точки зору спотворюються інвестиційні рішення, коли компанії здійснюють свій бізнес на основі податкових, а не комерційних міркувань.

В справі подолання цих викликів, на нашу думку, важливого значення набуває скорочення «дистанції» між економікою та етикою, коли культурно-ціннісні постулати доповнюють, а часом і визначають правові форми регулювання господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Корнейчук Б. Этическая экономия М.И. Туган-Барановского и вызовы глобального развития // Вопросы экономики. – 2014. – № 12. – С. 124.

2. В Україні 165 громадян і 195 компаній мають офшорні рахунки, Panama Papers // iPress.ua [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ipress.ua/news/zhurnalisty_opublikuvaly_chergovi_dokazy_164999.html.

*Андрій Лозинський,
канд. істор. наук, доцент,*

*Михайло Нагірняк,
канд. істор. наук, доцент,*

Володимир Балябас,

канд. істор. наук,

Львівський державний університет

безпеки життєдіяльності

м. Львів

ТРАНСКОРДОННИЙ ВИМІР «УКРАЇНСЬКОГО ПИТАННЯ» НАПЕРЕДОДНІ ТА В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Висвітлення політичних подій пов'язаних з підготовкою та проведенням Першої світової війни (1914–1918 рр.) сьогодні залишається предметом активного вивчення істориками та представниками інших гуманітарних наук. За останні десятиліття нагромадився величезний масив різних праць, що потребує

грунтового аналізу, систематизації й творчого переосмислення з метою визначення головних здобутків, прогалин і перспектив подальшого дослідження проблем транскордонного виміру «українського питання» у політиці іноземних держав напередодні і в роки війни. Це питання розглядалось у різних вимірах, під різним кутом зору, піднімаючи різнопланові проблеми, здебільшого, національно-політичного й територіально-адміністративного характеру, адже Україна займала центральне місце у Східній Європі, де розгорнулася головна драма конфліктів на початку ХХ ст. З цього приводу польський дослідник української історії Л. Васілевскі зауважував: «уже сам факт, що на українській етнографічній території влада належала двом державам, мав міжнародне значення і породжував можливість, якщо не потребу, використання української справи у цілях закордонної політики» [9, с. 43].

Проблеми міжнародних відносин європейських держав наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. знайшла певне відображення у працях сучасних українських та зарубіжних науковців: Л. Дещинського, В. Кондратюка, В. Литвина, М. Литвина, Я. Малика, А. Панчука, У. Уськи, А. Боханова, С. Волкова, С. Кащенко, М. Флорінського, Ш. Мунчаєва, В. Устінова, А. Уткіна, М. Говарда, Т. Снайдера, Н. Стоуна, Дж. Террейна та ін.

«Українське питання» в європейській транскордонній політиці стало однією з провідних тем вітчизняної історіографії. Серед монографічних публікацій останніх років варто відзначити спільну роботу В. Солдатенка і В. Головченка [1], де наголошується, що «українське питання» було одним з найгостріших і, водночас, найзаплутаніших феноменів підготовки Першої світової війни. Дослідники доводять, що Україна стала одним із головних об'єктів реалізації далекосяжних планів ворогуючих блоків, ключовим центром визрівання масштабних суспільних потрясінь, у ході яких визвольний рух переріс в українську національну революцію, прискоривши процес відродження нації в різних сферах її життєдіяльності.

Певне значення для досліджуваної проблеми мають праці І. Барана, В. Левандовського, І. Лозинської, О. Мазура, В. Матвієнка, М. Несука, О. Реєнта та ін., в яких розкривається зміст і характер транскордонної політики західних держав стосовно українських земель напередодні і в роки війни. Автори всебічно аналізують

сутність політичних подій і дипломатичних інтриг навколо «українського питання» наголошуючи, що український чинник із наближенням війни набрав дедалі більшої ваги у тодішній європейській політиці. Крім цього, вони зазначають, що обидва ворогуючі блоки відстоювали винятково власні інтереси і були байдужими до проблем та запитів українців, незважаючи на заяви про визволення малих народів, до яких відносили й українців. На прикладі розвитку подій автори наголошують, що це була повна демагогія, за якою приховувалося прагнення залучити на свій бік українців використавши їхні матеріальні й людські ресурси у боротьбі з противниками. Українські землі мали для обох супротивників не тільки геополітичне, але й економічне значення.

Щодо планів та мотивації дій російського царського уряду стосовно українських земель, погляди вітчизняних науковців В. Ботушанського, В. Верстюка, О. Гриніва, В. Передерка; росіян А. Бахтуріной, І. Міхутіной, В. Шацілла та ін. майже однакові. На їх думку, успішний розвиток українського руху в Галичині й Буковині та поширення громадсько-політичних зв'язків із Наддніпрянщиною перетворювалися на серйозну загрозу для імперських інтересів т. зв. «русскава міра». Тому знищення бази національного руху в Галичині було однією з основних причин вступу Росії у війну.

Питанням українського чинника в системі транскордонних політичних інтересів Берліна і Відня присвячена монографія О. Кураєва [4], де досліджується динаміка планів Німеччини та Австро-Угорщини, щодо українського національного руху в 1914–1918 рр. У праці зазначається, що вага українського чинника в міжнародній політиці поступово зростала: від туманних обіцянок українським політикам врахувати інтереси українців у протистоянні з поляками у Східній Галичині, до готовності визнати суверенітет України, в разі його проголошення у Наддніпрянщині.

Деякі аспекти планів Німеччини щодо українських земель в контексті міжнародної транскордонної геополітики знайшли певне висвітлення у працях вітчизняних істориків Д. Буріма, І. Ветрова, Ю. Мицика, Т. Себти, С. Трояна; росіян Ю. Кудріної, Б. Туполева та ін. Їх автори тенденційно наголошують на прагненні Німеччини перетворити українські землі на свою колонію, а також повторюють зроблений ще за радянських часів доктором історичних наук І. Кулиничем [3] висновок про те, що німецька експансія розпочалася

задовго до війни через економічні важелі впливу, зокрема, сільськогосподарський потенціал України. Однак, різні новітні дослідження [8; 2] переконують, що Берлін ще до початку війни мав конкретний план щодо українських земель. Його суть полягала у створенні декількох буферних держав, тісно пов'язаних з Німеччиною військово-політичними, економічними, культурними відносинами.

Чималу увагу українські історики звертають на питання австрійської політики у вирішені долі українських земель. Але перебільшенням, на думку доктора історичних наук, завідувача відділу історії України XIX – початку XX ст. Інституту історії України НАН України О. Реєнта [6, с. 34], видається твердження професора В. Сарбея, що вже напередодні війни «австро-угорські власті у «своїх» українцях вбачали ворогів через їхнє природне прагнення, возз'єднання з більшою частиною свого народу, яка перебувала під владою Російської імперії», а тому уряди обох монархій «воєнне становище збиралися використати і для того, щоб назавжди покінчити з національно-визвольними змаганнями українців» [7, с. 296]. У новітніх дослідженнях українського дипломата, кандидата історичних наук С. Попика [5], навпаки, переконливо показано намагання Відня активізувати український національний рух в австрофільському напрямі.

Свої інтереси щодо України, крім царської Росії, намагалися втілити й інші провідні учасники Антанти – Велика Британія та Франція. Ці аспекти знайшли певне відображення в працях М. Держалюка, Ю. Довгана, В. Косика, О. Кучика, Н. Городньої та ін.

Таким чином можна констатувати, що на основі проведеного аналізу літературних джерел, різні аспекти висвітлення сутності транскордонного виміру «українського питання» на початку XX ст. викликало неабияку зацікавленість у вітчизняних та зарубіжних науковців. Дослідники почали розглядати важливі питання місця України в контексті зовнішньої політики провідних європейських держав, наголошуючи на ключовому значенні «українського питання» у протистоянні Троїстого союзу і Антанти напередодні та в роки Першої світової війни.

Список використаної літератури

1. Головченко В. І. Українське питання в роки Першої світової війни: монографія / В. І. Головченко, В. Ф. Солдатенко. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 448 с.

2. Дунаева Ю. Исследование Ф.Фишера о Первой мировой войне и европейская историография / Юлия Дунаева // ПЕРСПЕКТИВЫ. Фонд исторической перспективы. 04.12.2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=315699>.

3. Кулинич І. М. Україна в загарбницьких планах німецького імперіалізму (1900–1914 рр.) / І. М. Кулинич. – К. : Вид-во АН УРСР «Наукова думка», 1963. – 216 с.

4. Кураєв О. О. Політика Німеччини й Австро-Угорщини в Першій світовій війні: український напрямок / О. О. Кураєв; Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – К., 2009. – 456 с.

5. Попик С. Д. Українці в Австрії, 1914-1918. Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни / С. Д. Попик. – Чернівці : Золоті литаври, 1999. – 236 с.

6. Реєнт О. Україна в період Першої світової війни: історіографічний аналіз / О. Реєнт // Укр. іст. журн. – 2004. – № 4. – С. 3–37.

7. Сарбей В. Г. Національне відродження України / В. Г. Сарбей. – К. : Вид. дім «Альтернативи», 1999. – 336 с.

8. Федюшин О. Украинская революция. 1917–1918 / О. Федюшин; пер. с англ. Л. А. Игоревского. – М. : ЗАО Центрполиграф, 2007. – 334 с.

9. Wasilewski L. Kwestia ukraińska jako zagadnienie międzynarodowe / Leon Wasilewski. – Warszawa : [s. n.], 1934. – 146 s.

*Михайло Мацяк
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
м. Львів*

СУЧАСНІ ЗБРОЙНІ КОНФЛІКТИ ЯК ТРАНСКОРДОННА ЗАГРОЗА БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВ

Однією із найважливіших чи навіть фундаментальних проблем науки про міжнародні відносини, на протязі усього її існування, традиційно є проблема міжнародних конфліктів і міжнародної

безпеки. Характерною особливістю наукових пошуків, що здійснювались в її рамках було намагання виявити основні причини конфліктів та навчитися їм запобігати, формуючи таким чином операційні знання необхідні владним політичним елітам для забезпечення мирного, безкризового співіснування держав світу та формуванню ними воєнних стратегій. Німецький воєнний теоретик К. фон Клаузевиц зауважив, що історія людства – це історія війн, що не дивлячись на певне перебільшення, можна вважати справедливим.

Людство знайоме із збройними конфліктами від моменту свого виникнення. Формування регулярних взаємин між державами і народами країн світу ніколи не обходилося без виникнення спорів і їх вирішення за допомогою політичного та економічного тиску і застосування збройного насильства. Збройні конфлікти спалахували меж племенами, містами, країнами, державами, блоками та коаліціями держав. Вони велися з приводу територій, ресурсів, релігійних, культурних, ідеологічних, етнічних протиріччя.

Міжнародні конфлікти і до цього часу залишаються актуальною проблемою світового розвитку, оскільки не дивлячись на численні спроби їх елімінації із міжнародного життя, вони постійно повторюються та призводять до значних людських жертв і руйнувань.

З 56 значних збройних конфліктів, які мали місце протягом 90-х років, тільки три конфлікти – іраксько-кувейтський, індо-пакистанський і ефіопо-еритрейський – носили міждержавний характер, тоді як решта були конфліктами внутрішніми чи інтернаціоналізованими. Найбільш частіше серед інших згадуються в цьому плані конфлікти у Руанді, Анголі, Югославії, Сьєра-Леоне, Ліберії. Ще чотири конфлікти теж були міждержавними, але не відзначались високою інтенсивністю: між Камеруном і Нігерією, Єменом і Саудівською Аравією, Перу і Еквадором та між Мавританією і Сенегалом. Сучасна війна між Україною і Росією політичним керівництвом останньої постійно маскується під внутрішній конфлікт.

Зростання уваги до внутрішніх конфліктів є ще однією особливістю міжнародних відносин 90-х рр. ХХ ст. Щоправда, сьогодні формально внутрішні конфлікти є такими лише умовно, оскільки вони супроводжуються вибухом насильства, неконтрольованою міграцією великих мас населення, різким зростанням об'ємів нелегальної торгівлі зброєю і наркотиками і

мають дестабілізуючий вплив на цілий регіон, а іноді навіть і світ у цілому. Всі ці явища мають місце незалежно від існування принципів непорушності кордонів і поваги державного суверенітету, і можуть бути пояснені наростанням темпів процесу глобалізації, розвитком транспортних засобів і засобів комунікації, розвитком техніки в цілому, що дозволило поширити вплив бойових дій на значно більші території і більшу кількість населення. Так, з 14 внутрішніх конфліктів 2000 р. 10 так чи інакше поширились на сусідні держави.

Збройне насильство завжди було похідним від політики, оскільки володіння чи застосування збройних сил є одним із найважливіших атрибутів держави та інструментів її зовнішньої політики. Збройні сили – найважливіший гарант національного суверенітету та важливий засіб реалізації зовнішньої політики, навіть тоді, коли вони не застосовуються безпосередньо.

Війну, як суспільне явище, та пов'язані з нею відносини влучно охарактеризував прусський воєнний теоретик К. Клаузевіц, який стверджував, що вона не просто політичний акт, а справжній інструмент політики, продовження політичних відносин, реалізація їх іншими методами. На його думку, війна є актом збройного насильства, що змушує державу виконувати волю іншої – сильнішої у військовому плані. Оцінюючи цю класичну тезу, Р. Арон зауважив, що вона має не меншу вартість сьогодні, аніж тоді, коли вона була написана. Війна, як суспільний акт, передбачає боротьбу різних воель, тобто боротьбу між політично організованими спільнотами. Ця боротьба може відбуватись у найрізноманітніших формах, найжорсткішою з яких є воєнна, пов'язана зі збройним насильством.

Сучасні конфлікти пов'язані конфігурацією міжнародної системи кінця ХХ – початку ХХІ ст. На одному полюсі цієї системи знаходяться головні суб'єкти сучасної глобалізації, перш за все США, які однак сприймаються не в якості суверенної національної держави, а як глобальна надструктура, складовими якої є уряд країни та керівництво транснаціональних компаній (ТНК). До них примикають корпоративні структури в країнах третього світу. Цей глобальний центр: 1) монополізує найважливіші ресурси розвитку (вуглеводнева сировина, висококваліфіковані кадри, технології і т. д.); 2) здійснює контроль за глобальними інститутами (ТНК, НАТО, МВФ і ВТО); 3) керує механізмами і інститутами насильства і

політичної гегемонії (абсолютна монополія на зброю масового знищення і наймогутніші в світі збройні сили (НАТО), визначальність впливу на світову економіку і політику діяльності групи G7 (*Велика сімка*); 4) контролює світові засоби масової інформації, інформаційні системи та так звану масову культуру.

До цього часу десять причин, чому війна в осяжному майбутньому не зникне.

1. Причини війни зберігаються в людській психології. Завжди і скрізь ненависть, заздрість сила, жадність і інші якості людської натури приводили до воєн

2. Війна – це сфера емоцій. Успіх війни залежить від емоцій, оскільки лише емоційний заряд примушує людей нападати один на одного.

3. Війна – це конфлікт бажань різних людей, народів, держав.

4. Війна завжди двозначна. Справжні причини війни часто брехливі. Кожен бачить у ворогу лише те, що хоче побачити.

5. Війна – це не тільки застосування сили, але загроза застосування збройного насильства.

6. Війна удосконалює мистецтво вбивати. Будь-який військовий конфлікт приводив до розвитку, іноді неймовірно швидкому, військової техніки і військового мистецтва.

7. Війна – це продовження політики іншими засобами (тут Дубік цитує автора цього афоризма – Карла фон Клаузевіца).

8. У війни – своя логіка. Війна діє по своїх законах і формує нові закони. Вона кардинально змінює життя країн, що торкнулися народів і людей.

9. Війна живе в колективній пам'яті. Люди неусвідомлено оцінюють мир на основі досвіду попередніх воєн.

10. Війна може закінчитися лише двома способами: рішенням про її припинення або повною знемогою ворогуючих сторін.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ КОНФЛІКТІВ

Конфлікт – це зіткнення протилежних інтересів і поглядів, напруження і крайнє загострення суперечностей, що призводить до активних дій, ускладнень, боротьби, супроводжуваних складними колізіями. Конфлікт – ситуація, в якій кожна зі сторін намагається зайняти позицію несумісну з інтересами іншої сторони. Конфліктувати можуть громадські групи, групи тварин, окремі особистості та особини у тваринному світі, технічні системи [6].

В історії розвитку людства конфлікти як форма прояву життєвої боротьби були явищем досить частим та звичним, майже повсякденним. З плином часу змінювалися умови життя, що вело до змін конфліктів, відрізнялися його наслідки. Ідеї боротьби і досягнення згоди та пошук шляхів безконфліктного спілкування залишалися розкиданими по різних галузях: філософії, історії, біології, медицині, юридичних та військових науках, психології [7, с. 169].

В сучасній літературі налічується близько 70 різних визначень конфлікту. Всі вони мають право на існування, бо кожне акцентує увагу на якійсь одній чи кількох рисах цього надзвичайно багатогранного, багатовимірного та мінливого феномена. Основними підходами до визначення конфлікту можна вважати соціально-філософський, Та найбільший інтерес становлять визначення і тлумачення, запропоновані батьками-засновниками конфліктологічних теорій.

Соціально-філософське вивчення конфлікту пов'язане з розумінням характеру функціонування і розвитку суспільства. Найбільш поширений підхід до визначення конфлікту полягає у визначенні конфлікту через протиріччя як загальніше поняття, і, перш за все через соціальне протиріччя. Конфлікт – поява об'єктивних або суб'єктивних протиріч, що виражається в протиборстві сторін, тобто, це процес, у якому два індивіди або дві групи активніше шукають можливість перешкодити один одному досягти певної мети, запобігти задоволенню інтересів суперника або змінити його погляди і соціальні позиції [1, с. 103]. Зокрема,

Р. Дарендорф зазначав, що термін «конфлікт» можна використовувати як для визначення суперництва, конкуренції, суперечок і намірів, так і для відкритих зіткнень: «Будь-які відносини між спільнотами індивідів, які включають несумісні відмінності цілей, тобто, в більш загальній формі, домагання з боку обох суперників того, що доступне лише одному або доступне лише частково, – є в цьому розумінні відносинами соціального конфлікту» [2, с. 91]. Для Л. Козера «конфлікт» – це боротьба за цінності й право на певний статус, оволодіння могутністю і ресурсами, в якій мета опонентів – нейтралізація завданої шкоди або усунення суперника.

Певні думки щодо природи та розв'язання конфлікту присутні у філософських системах Т. Гоббса і Ж.-Ж. Руссо. Фундаторами власне соціологічного підходу до вивчення конфлікту вважають К. Маркса, М. Вебера, Г. Зіммеля. Так, К. Маркс застосовував конфліктологічну парадигму до всього історичного розвитку, розглядаючи його як боротьбу класів. Ширший і багатогранніший розгляд суспільства у світлі конфліктологічної парадигми зробив М. Вебер. Головний конфлікт сучасного йому суспільства він вбачав у боротьбі між політичними партіями, які репрезентують інтереси громадськості, та бюрократією. Формулювання основних принципів теорії конфлікту, впровадження в науковий обіг терміна «соціологія конфлікту» відбулося завдяки німецькому соціологу Г. Зіммелю, який вважав конфлікт універсальним явищем, а безконфліктне суспільство недієздатним [7, с. 172].

Аналіз конфліктних ситуацій, пов'язаних з психологічними особливостями людей, особливо яскраво виявляє специфіку педагогічних конфліктів, – між тим хто навчає і тим хто вчиться. «Інструмент» педагога – його власна особистість, завжди налаштована на учня. Викладач зобов'язаний бути вимогливим і терплячим, принциповим і гнучким, об'єктивним і доброзичливим. Відповідальність за негативні наслідки конфліктів лежить на викладачеві. Безумовна пошана до особи учня, адекватний рівень самоповаги, самоаналіз і самоконтроль – необхідні передумови формування навиків ефективної конфліктної поведінки педагога [5, с. 156–159].

Політичний підхід до вивчення конфліктів розглядає конфлікти у площині боротьби за владу між специфічними верствами населення, політичними елітами, владно-державними структурами, між тими хто править та тими ким правлять. Конфлікти у політичній сфері

тлумачаться через призму моралі. Конфлікти розглядаються як прояв боротьби за домінування у владних структурах. У зовнішньополітичній сфері держав накопичено великий досвід ведення переговорів, встановлено протокольні та етичні моменти їх ведення.

Мистецький підхід підкреслює, що конфлікт віддзеркалює споконвічне протиборство добра і зла, внутрішніх і зовнішніх факторів поведінки людини. Творами мистецтва конфлікт відображається повно, різнобарвно, з урахуванням діалектики. Тому приклади з творів мистецтва поповнюють арсенал керівника по вирішенню конфліктних ситуацій.

Представниками математичного підходу у дослідженні конфліктів можна вважати американців Дж. Непмана і О. Моргенштерна, які у 1944 р. ввели в науці термін «математика конфлікту». Математичні моделі допомагають виявити приховані закономірності конфліктних взаємин, а математична обробка великого обсягу статистичного матеріалу є необхідною умовою внесення науковості в конфліктологію. Однак сподівання, що за допомогою математичної теорії вдасться вирішити конфлікти складних соціальних систем не виправдалися. Життя виявилось складнішим ніж математичні матриці.

Кримінологічним підходом до вивчення конфліктів займаються спеціалісти права. Головними аспектами стали судово-правові засоби їх вирішення, кримінологічне вивчення конфліктних ситуацій, правові принципи, правила і норми. активно досліджуються міжнародно-правові аспекти регулювання міждержавних конфліктів. Значна кількість учених-правників виступає за створення нової галузі – юридичної конфліктології. Важливим висновком правових досліджень проблем конфліктів є встановлення твердих, закріплених у правових нормах способів вирішення конфліктів (суди, арбітраж, міжнародні суди). Правові науки вчать дотримуватися в найбільш запеклій конфліктній боротьбі норм діючого права [4].

Психологічний підхід займає провідне місце у дослідженні конфліктів. Суттєвим досягненням психологів стала розробка понятійного апарату конфліктів: сутність, структура, генезис, перед конфліктний стан, методи діагностики, встановлення того факту, що конфлікти завжди пов'язані із значним напруженням емоційно-психологічного стану протиборних сторін. Дослідження психологів носять фрагментарний характер не створено узагальнюючих праць загальнотеоретичного та методологічного характеру.

Ще одним популярним підходом у вивченні конфліктів на сучасному етапі можна вважати експериментальний підхід. Він базується на аналізі окремих випадків. Щоправда, в рамках цього підходу рівень аналізу конфлікту коливається від мікроконфліктів (на рівні окремих індивідів) до міжнародних.

Нарешті, з точки зору вирішення практичних потреб зменшення рівня насильства у конфліктах різного рівня складності був створений спеціальний напрямок – *Peace studies*. Основні проблеми, що тут розглядаються, – це вивчення причин виникнення конфлікту, пошук шляхів ненасильницького врегулювання конфлікту та умов, що сприяли б збереженню миру. Виникнення цього напрямку пов'язане з діяльністю норвезького вченого Й. Гальтунга.

Окреме місце на Заході займає полемологічний підхід. Творці цієї теорії виводять її назву від гераклітівського *polemos*, що означає не лише війну, але й конфлікт у широкому розумінні. Полемологія – це міждисциплінарний напрямок досліджень, що розвинувся у Франції. Вивчає причини виникнення конфліктів і воєн та умови збереження миру. Крім того, окремі аспекти конфлікту вивчаються в рамках таких соціологічних та психологічних теорій, як теорія груп, теорія ролей, теорія організації, теорія управління та ін.

Спираючись на вищезазначені та інші тлумачення конфлікту, можна дати таке узагальнене його визначення: конфлікт – це зіткнення і протиборство суспільних суб'єктів (індивідів, соціальних, етнонаціональних, релігійних та інших спільнот, а також держав чи їх блоків) для реалізації своїх суперечливих намірів, досягнення певних цілей та забезпечення власних інтересів [3, с. 72].

Таким чином, можна зробити висновок, що існує багато підходів до вивчення конфліктів. Кожна наука розглядає конфлікти з точки зору об'єкта свого вивчення. Тому, залежно від мети дослідження, існує багато різних класифікацій конфліктів, виділяють різноманітні їх види і типи.

Список використаної літератури

1. Вызовы современности и ответственность философа: Материалы «Круглого стола», посвященного всемирному Дню философии / Киргизско-российский Славянский университет; под общ. ред. И.И. Ивановой. – Бишкек, 2003.
2. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт /

Р. Дарендорф. – М., 1999.

3. Козер Л. Функции социального конфликта / Л. Козер. – М., 1984.

4. Основи соціального партнерства: Становлення конфліктології [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/4082/86/>.

5. Практическая психология для преподавателей. – М. : Информационно-издательский дом «Филинь», 1997. – 328 с.

6. Словник-довідник термінів з конфліктології / Під ред. проф. М. І. Пірен, проф. Г. В. Ложкіна. – Київ-Чернівці, 1995.

7. Соціологія: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. Г. Городяненка. – К. : Видавничий центр «Академія», 1999. – 384 с.

*О. В. Соснін,
доктор політичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
член-кореспондент Української академії політичних наук,
ДНВЗ «Університет менеджменту освіти», м. Київ
В. В. Повидиш,
магістр права, м. Київ*

ЮРИДИЧНА ОСВІТА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПРИ ФОРМУВАННІ ЗАСАД ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Одним із основних питань щодо забезпечення безпеки при міжнародному (транскордонному) співробітництві України є, безумовно, раціональне реформування засад інформаційно-комунікаційної політики держави. Інформаційно-комунікативне суспільство (Information and communication society) як цивілізаційна парадигма розвитку сучасного соціуму вимагає цього, об'єднуючи на новому рівні знань філософські, соціологічні, юридичні і загально-управлінські проблеми. Вони, на жаль, ще недостатньо вивчені ними навіть у контексті філософського дискурсу, але в останні десятиліття світ зіткнувся з ними як новим викликом розвитку суспільно-політичних відносин. В їх основі лежить нове розуміння

інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Цивілізацію стрімко накрила лавина інформації, яку ми не встигаємо обробити і осмислити. Ми начебто і знали, що настає інформаційна ера, але виявилися не готовими до таких величезних обсягів інформації. Схоже, тут спрацьовує все той же закон Мура¹, який говорить про подвоєння за рік-два потужності процесорів або настільки ж стрімке здешевлення аналізу генома – скажімо, про експоненційне зростання в сферах, які перебувають на вістрі науково-технічного прогресу.

Інформаційна складова дедалі більше формує не тільки перспективний розвиток суспільства, а й оголює безліч проблем, які потребують правового, адміністративного і соціального регулювання. Незаперечним фактом при цьому стає те, що ІКТ сприяють культурній і економічній глобалізації і, відповідно, сприяють послабленню національних культур і націй (держав) в якості основних одиниць соціальної організації. Епоха допитливості закінчилася. Аналіз даних стає центральною науковою дисципліною, яка об'єднує найрізноманітніші галузі науки і практики у світі, який переживає великий інформаційний вибух.

Дефіцит знань щодо інформаційно-комунікаційної складової сьогодні вимагає надзвичайно швидкої і точної реакції на події, що відбуваються, а, головне, вміння зосередитися на стратегічних напрямках – зокрема, вивченні змін в інформаційно-комунікаційному просторі країни при переході від традиційних транспортних засобів і транспортних мереж до інформаційно-комунікативної мережі (телефон – комп'ютер – телевізор) як «нервової» системи нової цивілізації. Це, насамперед, передбачає докорінну зміну уявлень про вплив ІКТ на безпеку суспільства, держави і людини зокрема.

---

¹ *Закон Мура* (англ. Moore's law) – емпіричне спостереження, зроблене главою науково-дослідного відділу фірми Fairchild Semiconductor Гордоном Муром в 1965 р., опубліковане в галузевому журналі *Electronics* і переглянуте в 1975 р., коли він співпрацював, став одним із засновників компанії Intel. За яким (в сучасному формулюванні) кількість транзисторів, що розміщуються на кристалі інтегральної схеми, подвоюється кожні 24 місяці. Якщо така тенденція продовжиться, припустив Мур, то потужність обчислювальних пристроїв експоненціально зросте протягом відносно короткого проміжку часу. 50 років по тому, прогноз Мура став відомий як закон Мура. Режим доступу: Moore, Gordon E. (1975). *Progress In Digital Integrated Electronics* (PDF). Intel Corporation.

Сучасні процеси інформатизації дозволяють впевнено надавати інформацію споживачеві, стають найважливішим фактором життя суспільства і засобом підвищення ефективності управління всіма сферами суспільного життя. Значні відкриття та винаходи нового століття пов'язані не з фізичними властивостями об'єктів, а з їх інформаційним начинням (вмістом). Інформаційні ресурси і правильно спроектовані автоматизовані системи обміну інформацією стають основою для продуктивної роботи менеджера будь-якого рівня в усіх предметних сферах. Як наслідок, формується інформаційно-комунікативний тип соціуму як найвищий щабель прогресу, його інноваційного розвитку, що можливо лише на основі інформаційного (інформаціологічного) та інформаційно-комунікативного менеджменту.

Формування засад більш ефективного використання можливостей ІКТ і накопиченої в країні змістовної інформації стає ключовою проблемою, оскільки вона поєднує інформаційні ресурси країн із можливостями глобальних ІКТ і виступають в процесах співробітництва головним активом. Зумовлене це, перш за все, вимогами реальної економіки в глобалізованому світі. Незважаючи на те, що характер інформаційної економіки окреслений достатньо чітко, природа інформаційно-комунікативного суспільства залишається ще не визначеною. Вважається, що однією із його рис є можливість більш широкого доступу до інформації, проте сучасне суспільство розділене на тих, хто має доступ до інформації, і тих, хто позбавлений такого доступу, у результаті чого виникає нова форма соціальної стратифікації – «інформаційно багаті» та «інформаційно бідні».

Глобальна інформатизація стимулювала у громадян інноваційний світогляд на всі події і перетворила роботу із інформаційним ресурсом на виключно продуктивну діяльність. Світ завдяки розвитку ІКТ вступив в еру (епоху) «четвертої промислової революції», яка передбачає капіталізацію і захист змістовної інформації. Сама сутність глобалізації відкривається в явищах і процесах обміну знаннями і змістовною інформацією на більш глибоких рівнях, ніж вона постає в феноменологічному зрізі. Відправним пунктом тут є усвідомлення і визнання об'єктивного факту, що в світі виникли питання і проблеми, які жодна країна і народ не можуть вирішити автономно, ізолювано і безвідносно один до одного. Завдяки розвитку ІКТ, що

долають будь-які організаційні обмеження і політичний контроль, здійснили таке ущільнення, стиснення світового простору і часу, що звичні способи і механізми взаємодії країн і народів уже не спрацьовують, не дають очікуваного результату і ефекту. Велику роль у розумінні, становленні та розвитку інформатизованого суспільства відіграють ООН та її спеціалізовані організації, ЮНЕСКО зокрема, (доповідь М. Бангеманна «Європа і глобальне інформаційне суспільство: рекомендації для Європейської Ради ЄС» (1994); «Електронна Європа» та «Електронна Європа +»; Ініціатива «2010» та «Європа 2010»; «Цифровий порядок денний для Європи», Європа і Світовий саміт з інформаційного суспільства (2003-2005 рр.); економічні, технологічні, культурологічні рамкові програми ЄС (1983–2012 рр.) і на перспективу до 2030 року). Велику роль відіграли інформаційна політика Ради Європи у галузі інформації (1986–2015 рр.), політичні, економічні, правові та комплексні Європейські міністерські конференції Ради Європи з інформації.

Глобалізація, жорстко фіксуючи підсилення взаємозалежності країн, народів і культур, одночасно, єднає їх у взаємодії, позначаючи рубікони в природному історичному процесі розвитку людської цивілізації.

Держави і суспільства, які продовжують самостійно вирішувати свої поточні справи і проблеми, раптом все одно опиняються перед необхідністю спільно, солідарно шукати і знаходити відповіді на виклики часу, які породжує аж глобалізація, яка бере на себе історичну місію їх подолати. Тут важливо зрозуміти, а не тільки визнати взаємозалежність як тенденцію і потребу в глобалізованому суспільстві, зробити її принципом і законом співіснування і солідарності людей: в технічній сфері, узгоджено впроваджуючи ІКТ у виробництво і реальну економіку, нові ділові стосунки, побутові відносини і систему науково-освітньої діяльності; в економічній сфері, перетворюючи інформацію на товар; в соціальній сфері, де інформація стає головним фактором змін якості життя; в політичній сфері, організовуючи вільний доступ до різноманітної інформації, забезпечуючи на цьому підґрунті широкий обмін думками в суспільстві; в культурній сфері, організовуючи обмін інформацією, що допомагає цивілізовано формувати нові норми і цінності, які відповідають потребам суспільства, що розвивається.

Здатність суспільства до змін прогресивного характеру при

втіленні у життя тих або інших цінностей характеризує його життєстійкість при зміні головних соціальних процесів, таких як:

1. Диференціація в суспільстві – при переході від традиційного до індустріального типу господарство виходить за межі сім'ї.

2. Адаптивна реорганізація, тобто організація, яка повинна пристосовувати себе до інших умов.

3. Трансформація у суспільстві, коли спільнота починає себе включати у широке коло соціальних одиниць, суспільство стає більш диференційованим і складним, у результаті чого відбувається перехід від однієї якості до іншої.

Ми починаємо жити в надзвичайно цікаві часи створення кіберфізичних систем, які принципово змінять середовище проживання людини: ринок праці, технологічний уклад реальної економіки, політико-економічну і військову системи тощо, часи відкритих суспільно-політичних дискусій, швидких переміщень і дій із багатоструктурованою змістовною інформацією. Все це, з одного боку, створює умови для формування відкритого полемічного інформаційно-комунікаційного середовища, яке не має умовних кордонів, не тільки при обговоренні загальнолюдських проблем розвитку і безпеки, а, головним чином, заради реалізації в економіці досягнень світового науково-технічного прогресу. Цього вимагають розумні, чесні і дієві люди, які сьогодні прагнуть до прогресивних змін в міжнародному співробітництві, головне, намагаються змінити його на краще заради життя за вищими (європейськими) стандартами, мислять вони, на жаль, іноді категоріями, які йдуть за межі їх життя. Разом з тим, завдяки їх діям народ взагалі перестає бути додатком до урядів, а в суспільстві поступово вступають в силу закони відповідальності і відплати за неприродну, аморальну, а часто просто нелюдську поведінку можновладців.

В таких умовах головною метою країни стає необхідність проведення системних реформ в юридичній науково-освітній діяльності заради подолання інституціональної слабкості і професійної компетентності владних структур в сфері інформаційно-комунікаційної політики і, перш за все, політики безпеки. Не випадково питання інформаційної безпеки вже давно входять до головних пріоритетів практично всіх країн світу. Інформаційно-комунікаційна безпека, перш за все, захист інформації, якою володіє країна, від несанкціонованого доступу, руйнування, модифікації, розкриття і затримок при

надходженні. До того ж, під інформаційною безпекою розуміють захищеність інформації та її інфраструктури від будь-яких випадкових або зловмисних дій, результатом яких може з'явитися нанесення збитку самої інформації її власникам або її інфраструктури.

Вже сьогодні випускники наших університетів починають обслуговувати потужні транснаціональні знанцеві процеси в науці, промисловості, бізнесі. Вони, як відомо, не визнають меж і кордонів на географічних мапах. Саме тому юридична освіта і знання умов праці на світових ринках стає турботою державної науково-освітньої діяльності при підготовці фахівців. Ми маємо скласти цілісні уявлення у наших вихованців щодо сучасних ринкових інноваційних механізмів при реалізації механізмів економіки знань на фундаменті сучасних політико-правових підходів, сформувати їх світогляд щодо стратегії розвитку власної країни на основі вивчення наднаціональних програм розбудови владних структур в суспільстві, на виробництвах, в науці і освіті – це, зрозуміло, завжди був єдиний взаємопов'язаний комплекс [1].

Обговорюючи проблему транскордонної співпраці або взагалі міжнародної, слід визнати, що багато прикладів свідчить про те, що на сьогодні практика вищої юридичної освіти в Україні (в умовах набуття незалежності і, одночасно, інформатизації) з точки зору правових норм, які формують світогляд безпеки, виявилася нерациональною, а іноді просто хибною, і ситуація, безумовно, потребує не простого філософського осмислення, а цілеспрямованих дій заради її революційного оновлення (із відповідним кадровим наповненням) на всіх напрямках і рівнях реформування. Тому в процесі транскордонного співробітництва ми маємо ретельно вивчати досвід країн-сусідів, об'єднаних Європейським Союзом, і здійснювати під їх впливом формування нових концепцій організації ефективної освіти, юридичної зокрема, для наших фахівців у вимірі сучасних глобалізаційних зрушень і глобальної інформатизації світу.

Список використаних джерел

1. Соснін О. В., Воронкова В. Г. Інформаційно-комунікативний розвиток соціуму як цивілізаційної парадигми ХХІ століття / О. В. Соснін, В. Г. Воронкова // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗДІА, 2015. – № 62 – С. 24–31.

*Тетяна Антонішин
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів*

МІГРАЦІЙНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ТА ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ТА СУЧАСНИЙ СТАН

«...Міграційні процеси – це процеси просторового переміщення людей між поселеннями, регіонами, країнами». У вузькому значенні, під ними розуміють сукупність переселень людей, пов'язаних зі зміною місця проживання на довготривалій період, що спричиняє зміни територіального розміщення поселення.

Актуальністю цієї теми стало те, що міграційні процеси – один з найбільших викликів сьогодення. Добровільні і вимушені міграції супроводжували розвиток людства впродовж усієї його історії, але в наш час обсяги міграції досягли найбільших масштабів. Дослідження міграцій населення широко практикував у колишньому СРСР з 20-х років видатний соціолог С. Струмлін. У 30-х роках, з утвердженням диктаторської системи Сталіна, міграційні процеси, а однозначно і їхнє вивчення, загальмувалися. Створюючи передумови для реалізації соціальної мобільності населення, міграції впливають на трансформацію соціально-групової структури суспільства, сприяють професійно-кваліфікаційному просуванню мігрантів, зміні їхніх статусних характеристик і способу життя, структури їхніх прибутків та потреб.

Для кращого виокремлення причин міжнародних міграцій можна зробити історичну згадку про розвиток даного явища у світі за останні два століття та виокремити їхні основні форми. Так, до прикладу, утворення самостійних держав у ряді випадків супроводжувалося переселенськими рухами величезного масштабу. З колишніх колоній, що стали суверенними державами, як правило, емігрувало біле населення. Утворення Ізраїлю і його воєнні дії проти сусідніх держав призвели до виселення близько 3 млн осіб, палестинських арабів. Політичні зміни у В'єтнамі, Кубі, Ефіопії, Афганістані, а також військові агресії та громадянські війни в ряді країн викликали значні переміщення населення.

Взагалі, можемо говорити про те, що ХХ століття є століттям біженців. У 1994 році їхнє число перевищило 27,4 млн осіб. Вимушена міграція набула світового характеру, торкнувшись багатьох країн. Основна маса вимушених мігрантів (83 %) осіла в країнах, що розвиваються.

Провідну роль у сучасному міжнародному русі населення відіграє трудова міграція. Масштаби її постійно зростають, і в цей процес залучені практично усі країни. Міждержавна міграція набула безпрецедентного характеру та стала типовим явищем соціально-економічного життя сучасного світу.

Можливість міжнародної міграції робочої сили виникла внаслідок національних розходжень у заробітній платі. Необхідність переселенських рухів найманої праці від країни до країни диктується нерівномірністю утворення відносного перенаселення. Робоча сила рухається від країн багатих трудовими ресурсами, до більш багатих капіталом країн.

Можна сміливо заявляти, що міграційні процеси відіграють найактивнішу роль у формуванні територіальних спільнот людей, у підтримці умов постійного соціального відтворення. Дослідження міграції свідчить про наявність певних закономірностей у соціально-демографічних проявах міграційних потоків.

Іммігранти стали невід'ємною, необхідною і водночас проблемною частиною життя країн, одним із засобів вирішення демографічної та економічної кризи, а також категорією загострення соціальних, релігійних, політичних та етнічних проблем. Очевидним є, що інтенсивність міграційних процесів зростатиме і вимагатиме нових підходів, адже неможливо вирішити проблеми ХХІ ст. методами ХХ ст. Сучасний стан подій вимагає оцінки, нових варіантів прогнозування і вирішення ситуації для впровадження правильного менеджменту міграційних процесів.

Як засвідчує аналіз даних, міжнародна міграція отримала глобальний вимір не через кількість мігрантів, а через розширення діапазону країн, які є активними учасниками міжнародних міграційних процесів. Наприклад, у 1965 році 90 % мігрантів було зосереджено в 44 країнах світу, а в 1990 році та ж частка мігрантів розподілялася вже між 55 країнами. За результатами дослідження 152 держав, проведеного Міжнародною організацією праці, протягом 1970–1990-х рр. кількість країн-реципієнтів зросла з 39 до 67,

донорів – з 29 до 55, таких, що одночасно і віддають, і приймають населення – з 4 до 15. Звідси можна зробити висновок, що напрями міграційних рухів урізноманітнилися і більше країн стало активними учасниками міжнародної міграції. Спостерігається все більша спрямованість і концентрація мігрантів у найбільш розвинутих регіонах. Протягом останніх століть статус країн імміграції мали США, Канада, Австралія і Нова Зеландія, але фактично багато країн Європейського Союзу зараз уже можна віднести до країн імміграції, серед них, передусім, Німеччина, Великобританія, Нідерланди, Норвегія, Швеція.

Аналіз характеру міграційних процесів показав, що країни імміграції найбільш зацікавлені у працівниках висококваліфікованої праці, особливо нових і перспективних галузей, які мають практичний досвід роботи, що дає змогу отримати істотну економію на підготовці спеціалістів. Саме це є важливим чинником надходження в країну нових технологій, досвіду роботи, перебудови професійної та кваліфікаційної структури зайнятості, швидкого й ефективного пристосування до умов світового ринку.

За даними статистики ООН 232 млн осіб, або кожний тридцятий житель планети, проживають на території не тієї країни, в якій народились. Тому в XXI столітті темпи зростання кількості мігрантів збільшились, а міграційні потоки стали більш різноманітними і таким чином уряди багатьох країн в останні роки посилили увагу до проблем, як залучити в свої країни необхідні їм категорії мігрантів і в той же час обмежити в'їзд небажаних. Це вплине на структуру й динаміку міжнародних міграційних потоків.

Серед європейських країн через наплив приїжджих із країн Близького Сходу й Африки зростає незадоволення. Проте уряди деяких європейських країн наполягають на необхідності прийняття нових біженців.

Європейські роботодавці позитивно ставляться до напливу біженців з країн Африки та Близького Сходу. Вони вважають вигідною заміну місцевих робітників приїжджими, оскільки запити останніх щодо рівня заробітної плати і умов праці значно нижчі.

На сьогоднішній день розвиток міжнародних міграційних процесів набув колосальних масштабів, через що з'явилась значна кількість визначень та класифікацій міграції. Незважаючи на всю складність ситуації, в якій опинився Євросоюз, через рік–два

проблему біженців він зможе вирішити. Громадянам ЄС, на противагу українцям, є чим поділитись із біженцями, які втікають від жахів війни та бідності. Чи буде чим поділитися українцям з біженцями, коли Україна стане членом ЄС – це питання на сьогоднішній день залишається відкритим.

*Ігор Земан
кандидат юридичних наук,
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ

У контексті розбудови єдиної Європи дослідження перспектив транскордонного співробітництва привертає особливу увагу. Дії спрямовані на поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами, які перебувають під юрисдикцією різних громад потребують належного правового регулювання.

Основний принцип міжнародного транскордонного співробітництва полягає у створенні договірних відносин та зв'язків у прикордонних зонах для допомоги у розв'язанні спільних проблем [5, с. 21]. Адже дуже часто політичні амбіції урядів держав, спекуляції навколо можливого використання військової сили негативно впливають на можливість встановлення нових контактів та розвитку співпраці.

На думку деяких дослідників транскордонне співробітництво можна розглядати у двох площинах – як інструмент розвитку прикордонних територій і як чинник реалізації її євроінтеграційних прагнень [4].

Основи регіонального співробітництва між країнами Європи були врегульовані у Європейській рамковій конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями від 1980 р. Україна приєдналася до неї у 1993 р. Відповідно до цієї конвенції «транскордонне співробітництво» – це будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, які знаходяться під

юрисдикцією двох або декількох Договірних Сторін, та на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей [1].

В 2004 р. в Україні було прийнято Закон «Про транскордонне співробітництво», основні терміни якого відповідають положенням Європейської рамкової конвенції. В законі чітко наголошено на економічне, соціальне, науково-технічне, екологічне, культурне співробітництво між територіальними громадами, однак не згадується «безпековий» критерій такої співпраці [2].

Суб'єктами транскордонного співробітництва виступають територіальні громади, їх представницькі органи, місцеві органи виконавчої влади України. Деякі вітчизняні автори наголошують також на моральній застарілості закону вже на момент його прийняття. Як один з аргументів зазначено, що розробникам закону не вдалося подолати домінуючого погляду на транскордонне співробітництво, як інструмент переважно економічної співпраці [3, с. 17].

Відповідно до державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 роки така співпраця здійснюється сьогодні як на міждержавному рівні, так і на рівні територіальних громад [6].

Державна програма виділяє основні проблеми транскордонного співробітництва, до яких належать недостатні темпи соціально-економічного розвитку прикордонних областей України та нерозвинутість інструментів підтримки його реалізації. Новим викликом став конфлікт на сході України, до повного розв'язання якого реалізація прикордонними регіонами проектів транскордонного співробітництва з Російською Федерацією є неможливою.

Програма виділила основні пріоритети співробітництва з усіма сімома сусідніми до нашої держави країнами. Для співпраці з Білоруссю, наприклад, головною залишається економічна та екологічна реабілітація районів, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також завершення демаркації державного кордону. Пріоритетним у співробітництві з Польщею є покращення доступності до регіонів, співпраця у реформуванні діяльності органів місцевого самоврядування. Між Україною та Молдовою важливим буде налагодження та підтримка

транскордонного співробітництва; будівництво транспортної інфраструктури, забезпечення безпеки та запобігання контрабанді. Основне та єдине завдання співпраці з Росією відповідно до Програми стосується розбудови та облаштування державного кордону [6].

Підводячи підсумки варто наголосити на ряді моментів в контексті правових аспектів транскордонного співробітництва України:

- по-перше, така форма співпраці забезпечується міжнародними договорами та національним законодавством. Приєднання України до багатосторонніх конвенцій є виразом міжнародного рівня співпраці у цьому напрямку;

- по друге, транскордонне співробітництво охоплює такі важливі сфери, як економічна, соціальна, науково-технічна, екологічна та культурна. Однак практично не згадується критерій безпеки в рамках такої форми співпраці;

- по третє, безпосередньо до транскордонної співпраці залучаються досить специфічні суб'єкти, а саме територіальні громади та місцеві органи виконавчої влади. Такі суб'єкти міжнародно-правових відносин володіють мінімальним обсягом повноважень до укладення міжнародних договорів.

Отже, проблеми транскордонної співпраці та правові рамки її забезпечення є важливим об'єктом регулювання. Ця сфера динамічно розвивається та має високий потенціал з огляду на реформування місцевого самоврядування в Україні. Однак враховуючи специфіку такої форми співпраці, до неї може бути віднесено обмежене коло питань.

Список використаних джерел

1. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями від 1980 р. [Електронний ресурс.] – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_106
2. Закон України «Про транскордонне співробітництво» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 45, ст. 499.
3. Малик Я. Нормативно-правове забезпечення транскордонного співробітництва України / Я. Малик, О. Береза // Ефективність

державного управління. Збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 15. – С. 13–19.

4. Малик Я. Транскордонне співробітництво України з Європейським Союзом / Я. Малик // Демократичне врядування. Науковий вісник. – 2014. – Вип. 13 [Електронний ресурс.] – Режим доступу : http://www.lvivacademy.com/vidavniststvo_1/visnik13/fail/Malyk.pdf.

5. Мікула Н. А. Посібник «Транскордонне співробітництво» / Н. А. Мікула, В. В. Толкованов – Київ, «Крамар», 2011. – 259 с.

6. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 роки // Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 554 [Електронний ресурс.] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/554-2016-%D0%BF>.

*Роман Шипка
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ

В останні 50 років бурхливий розвиток інформаційних, комп'ютерних та телекомунікаційних технологій (в тому числі й Інтернет-технологій) вніс суттєві зміни в життя суспільства. Разом з вагомими перевагами використання таких технологій виникають питання безпеки процесів та суб'єктів, які задіяні в таких технологіях. Причому, безпеки на всіх рівнях соціуму: від особистої безпеки окремих громадян і до безпеки держав чи всієї міжнародної спільноти. Виникає потреба усунення загроз в цій сфері або мінімізації їх негативних результатів.

Починаючи з 90-х років минулого століття все частіше використовується термін «кібербезпека». Питанням кібербезпеки приділяється увага на численних міжнародних форумах, конференціях, семінарах. Науковці розробляють все нові стратегії кібербезпеки. Часто, теоретичні розробки в цій галузі просто не встигають за розвитком інформаційних технологій, що в свою чергу, породжує нові методики розробки систем безпеки. Про збільшення

ролі і значення кібербезпеки говорять провідні фінансові аналітики. Так, за прогнозами Forbes, ринок кібербезпеки до 2020 року досягне відмітки \$170 млрд. Враховуючи подальшу інтеграцію інформаційних технологій у всі сфери людського життя можна припустити, що такий прогноз дає занижені цифри.

Тенденції останніх років вказують, що при розгляді різноманітних питань в сфері кібербезпеки необхідно враховувати наступні фактори:

Поява нових методів кібератак на інформаційну інфраструктуру. Атаки в кіберпросторі спрямовані не лише на фрагменти інформаційно-комунікаційно-технологічної (ІКТ) інфраструктури. Об'єктом атаки стає сама інформація, для подальшого її знищення чи спотворення. Треба враховувати, що інфраструктура суспільства стає все більш автоматизованою і залежною від ІКТ, що значно підвищує її вразливість перед кібератаками.

Також кіберпростір використовується для ведення операцій інформаційної боротьби. Особливо чітко це проявляється у вузлах ідеологічної напруги, наприклад, по вектору США-Китай, чи Захід-Росія, (що є надзвичайно актуальним для нашої держави). Все чіткіше прослідковуються інформаційні баталії навколо Ісламської держави та радикальних ісламістських терористичних угруповань. Гібридні методи кібератак особливо небезпечні для розвинутих держав з високим рівнем інтеграції ІКТ. Показовим в цьому плані є можливість впливу на результати виборів, що становить небезпеку для функціонування державних інституцій, для політичної стабільності та позитивних настроїв у суспільстві.

Посилення контролю за користувачами мережі Інтернет. Насамперед, посилення такого контролю потребує підвищення ефективності спецслужб, їх професійної підготовки та технічного переосащення. Але поки-що йдуть суперечки між прихильниками посилення приватності та прихильниками тотального контролю. Звичайно, вагомим є факт збільшення випадків використання кіберпростору терористами та іншими деструктивними елементами. Поки-що розглядаються різні ініціативи, зокрема, в законотворчій діяльності.

Посилення ролі держави та міжнародного співтовариства в питаннях регулювання відносин в кіберпросторі. З врахуванням

тенденцій в розвитку кібербезпеки національні законодавства приводяться у відповідність до нових загроз. Відбуваються дискусії, в ході яких зацікавлені сторони укладаються угоди стосовно використання кіберпростору. Так, в Україні Указом Президента № 32/2017 введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про загрози кібербезпеці держави та невідкладні заходи з їх нейтралізації». Ще раніше, указом Президента № 96/2016 від 15 березня 2016 року введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 «Про стратегію кібербезпеки України». Тобто, наша держава, робить визначальні кроки в галузі кібербезпеки. Крім того, спостерігається підвищена активність приватного сектору у здійсненні заходів у сфері досягнення належного рівня кібербезпеки на національному та міжнародному рівнях.

Підготовка фахівців в галузі кібербезпеки. Незважаючи на високу популярність освіти в ІТ галузях, ринок кібербезпеки має велику нестачу відповідних кадрів. Необхідно впроваджувати відповідні національні програми підготовки фахівців у цій галузі, а також фахівці з ІТ-права.

Новітні технології кіберзлочинців. Насамперед, варто відзначити вразливість сайтів соціальних мереж перед атаками зловмисників. Ці атаки мають різноманітну форму і становлять реальну загрозу для окремих користувачів та комерційних організацій. Також, варто згадати і про цілеспрямовані атаки на окремі бізнес-організації, з метою перешкоджання їх нормальному функціонуванню та нанесення максимальних фінансових втрат. Посилились загрози і для веб-банкінгу, он-лайн платежів. Ситуація ускладнюється і тим, що жертви не завжди оприлюднюють інформацію про кібер-атаки на них. Але для розробки нових методів протидії необхідно поглибити обмін інформацією про атаки в кіберпросторі.

В сучасному світі більше не існує шаблонів та стандартів в протидії атакам в кіберпросторі. Посилюється вага нестандартних рішень в цій галузі. Час вимагає глибокого розуміння проблем в кібергалузях, творчого мислення та експлуатаційної гнучкості.

Віталій Гутник
кандидат юридичних наук, доцент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ДО ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ 2014/16 ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЄВРОПІ

Збройний конфлікт в Україні, який продовжується уже четвертий рік, не має до цього часу однак кваліфікації. Кваліфікація подій в Україні у 2014–2016 рр. часто носить не стільки юридичний характер, як все більшою мірою має політичне забарвлення та не рідко використовується дуже довільно. До цього часу виникають щонайменше три питання: 1) чи можна кваліфікувати конфлікт в Україні як збройний, якщо у державі не введений воєнний стан, а натомість ведеться Антитерористична операція (далі – АТО)?; 2) якщо кваліфікувати конфлікт як збройний, то який саме збройний конфлікт має місце: міжнародний чи неміжнародний?; 3) з якого моменту розпочався збройний конфлікт і доки він буде тривати?

Отож, коли та з яких подій розпочався збройний конфлікт в Україні та чи існує він взагалі? Відповідно до статті 2 спільної для Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року, окупація Автономної Республіки Крим Російською Федерацією, що розпочалася у лютому-березні 2014 року, вимагає застосування у повній мірі усіх чотирьох Женевських конвенцій 1949 року та означає наявність міжнародного збройного конфлікту. А відтак, варто долучитися до думки О.В.Задорожнього який вказує, що при окупації Криму РФ зобов'язана дотримуватися як міжнародних договорів у сфері прав людини, так і обов'язків держави-окупанта за міжнародним гуманітарним правом [2, с. 514]. Власне до моменту деокупації Криму, між Україною та РФ буде тривати міжнародний збройний конфлікт.

В той час, коли кваліфікація подій у Криму (як міжнародного збройного конфлікту) практично не викликає сумнівів, то до подій на Донбасі у 2014–2016 рр. не така однозначна позиція.

Варто відзначити, що НАТО [3], український уряд та керівництво ряду інших європейських держав (Прибалтійські держави,

Республіка Польща та ін.) неодноразово констатували факти прямого збройного втручання збройних сил Російської Федерації в Україну (обстріли території України з Російської Федерації, масова безпосередня участь військовослужбовців та техніки Російської Федерації у бойових діях, тощо). Саме це дозволило кваліфікувати збройний конфлікт в Україні як міжнародний, сторонами якого виступають Російська Федерація та Україна та який виник внаслідок агресії Російської Федерації.

Деякі сумніви у кваліфікації збройного конфлікту як міжнародного вніс Міжнародний комітет Червоного Хреста (далі – МКЧХ), який у своїй заяві від 23.07.2014 року констатував, що збройний конфлікт в Україні носить неміжнародний характер [4]. В цьому контексті, ведеться мова про збройний конфлікт, між українською владою та самопроголошеними ДНР та ЛНР.

Без сумніву, попри значний авторитет МКЧХ у питаннях пов'язаних зі збройними конфліктами та застосування норм міжнародного гуманітарного права, класифікація збройного конфлікту як неміжнародного викликає значних сумнівів. Так, по-перше, беззаперечними є докази безпосередньої участі Збройних сил Російської Федерації у збройному конфлікті на території Донецької та Луганської областей. По-друге, факт окупації Автономної Республіки Крим, у силу статті 2 спільної для Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року означає наявність міжнародного збройного конфлікту між Російською Федерацією та Україною; а збройний конфлікт у Донецькій та Луганській області слід розглядати як продовження на території вказаних областей об'єднаних єдиним наміром агресивних дій РФ, що почалися у Автономній Республіці Крим. По-третє, однією з основних цілей діяльності МКЧХ, згідно з п. «г» ч. 1 ст. 4 Статуту МКЧХ є забезпечення захисту і допомоги жертвам збройних конфліктів. Як наслідок можна припустити, що МКЧХ зробив таку заяву заради виконання мети своєї діяльності – захисту жертв збройного конфлікту та забезпечення гарантій безпеки своїх співробітників у зоні збройного конфлікту.

Щодо часткової підтримки збройної агресії Російської Федерації жителями Донецької та Луганської областей та їхню участь у збройному конфлікті на стороні Російської Федерації, то це жодним чином не впливає на зміну характеру збройного конфлікту з

міжнародного до внутрішньодержавного. Прихильники окуповуючих держав є у більшій чи меншій мірі присутні у всіх збройних конфліктах. І так як наявність колаборантів під час Другої світової війни не поставила під сумнів наявність міжнародного збройного конфлікту, так само й в українських реаліях вони не можуть впливати на зміну характеру конфлікту.

Далі виникає питання як кваліфікувати самопроголошені ДНР-ЛНР та їх участь у збройному конфлікті. Видається що їх слід вважати органами окупаційних властей Російської Федерації. Власне так звані «ДНР–ЛНР» слід сприймати не тільки як таких, що підтримуються зброєю та людськими ресурсами Росією, а саме як органи окупаційної влади по управлінню за окупованими територіями. Вони не носять самостійний характер без Російської Федерації, не спроможні самостійно здійснювати контроль над територією. Відтак вести мову про наявність антиурядових збройних формувань з боку самопроголошених ДНР та ЛНР, а як наслідок і про наявність внутрішньодержавного конфлікту (навіть часткового) не можна.

Досліджуючи питання кваліфікації збройного конфлікту в Україні не можна оминати питання чи можлива наявність збройного конфлікту та умови проведення Антитерористичної операції (далі – АТО). У 2014 році коли тільки розпочиналися заворушення у Донецькій та Луганській області, юристи радили такі заворушення кваліфікувати як терористичні акти. І саме на підставі цих порад на той момент було надано рекомендацію розглядати ці події, як такі, що потребують запровадження АТО, яка фактично тоді й почалась в певних регіонах території, де були заворушення [1, с. 10]. Однак фактичні збройні зіткнення між сторонами збройного конфлікту, які призводили до значних жертв дали усвідомлення, що відбувається не тільки боротьба з заворушеннями, а збройний конфлікт. Як уже велось вище, для наявності збройного конфлікту, у тому числі міжнародного, не є обов'язковим введення воєнного стану, оголошення війни і т.д. Тому проведення АТО не може означати відсутність збройного конфлікту, чи його не визнання. Зокрема, кваліфікація збройного конфлікту як міжнародного дозволяє дійти висновку, що до захисту жертв збройного конфлікту повною мірою мають діяти норми міжнародного гуманітарного права, які застосовуються саме під час міжнародного збройного конфлікту, зокрема Женевські конвенції про захист жертв війни від 12 серпня

1949 року та Додатковий протокол I до них від 8 червня 1977 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів.

Наступна група питань пов'язана з впливом збройного конфлікту в Україні на міграційні процеси в Європі.

Варто констатувати, що Російська агресія проти України, яка триває уже четвертий рік, не спричинила масових потоків біженців чи нелегальних мігрантів з України до Європи. Більше того, якщо проаналізувати напрямки потрапляння до ЄС біженців та нелегальних мігрантів, через східні кордони ЄС, зокрема з України, потрапляє їх найменша кількість. Відтак, проведення паралелей між Україною та іншими державами – гарячими точками (особливо Сирією), беручи до уваги природу таких конфліктів та їх перебіг, є свідомою дезінформацією, яка направлена на дискредитацію України та її керівництва. Не може спричинити збільшення кількості нелегальних мігрантів запровадження безвізового режиму. Досвід ЄС та Республіки Молдова засвідчує, що після запровадження безвізового режиму, проблема нелегального працевлаштування за кордоном знизилася до нуля.

На підставі наведеного вище, видається за необхідне кваліфікувати збройний конфлікт на території України виключно як міжнародний. Не оголошення воєнного стану в Україні в зоні ведення бойових дій та проведення АТО не впливає на наявність збройного конфлікту як такого та вимагає дотримання у повній мірі норм міжнародного гуманітарного права його учасниками. Жертви збройного конфлікту знаходяться під захистом Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та Додаткового протоколу I до них 1977 року. Збройний конфлікт в Україні не спричинив масових потоків біженців чи нелегальних мігрантів з України до Європи. Проведення паралелей між Україною та деякими іншими державами у яких відбуваються збройні конфлікти, особливо Сирією, з огляду на їх відмінну інтенсивність та причини не є коректним.

Список використаної літератури

1. Буроменський М. В. Міжнародне гуманітарне право в умовах збройного конфлікту в зоні проведення антитерористичної операції на Сході України // Застосування норм міжнародного гуманітарного, національного кримінального та кримінального процесуального

права в ході проведення антитерористичної операції на Сході України: матеріали міжкафедрального «круглого столу», 12 лютого 2015 р. / редкол.: О. І. Перепелиця (голов. ред.), С. С.Кучерина (заст. голов. ред.) та ін. – Х., 2015. – С. 9–12.

2. Задорожній О. В. Анексія Криму – міжнародний злочин: монографія / О. В. Задорожній; Укр. асоц. міжнар. Права, Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, Каф. Міжнар. Права. – Київ : К.І.С., 2015. – 576 с.

3. NATO Secretary General statement on the attack on Mariupol, 24 Jan. 2015. Available at : http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_116852.htm.

4. Ukraine: ICRC calls on all sides to respect international humanitarian law: News Release 14/125, 23 July 2014. Available at : <https://www.icrc.org/eng/resources/documents/news-release/2014/07-23-ukraine-kiev-call-respect-ihl-repatriate-bodies-malaysian-airlines.htm>

*Орест Гогоша
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів*

УКРАЇНА – НАТО: ПЕРСПЕКТИВА ВЗАЄМОВИГІДНОЇ СПІВПРАЦІ

Геополітичні орієнтири достатньо непостійні і змінюються під тиском різних факторів. Так, Україна, яка традиційно ставилась до Північноатлантичного союзу з пересторогою і недовірою, абсолютно переглянула своє ставлення з початком російської збройної агресії на сході України та анексії Криму. На даний момент Альянс є одним із найбільш відданих та послідовних союзників нашої держави. Користь, яку отримує Україна від такої співпраці є очевидною, що ж від цього виграє НАТО?

Насамперед варто зауважити, що Альянс зіштовхнувся із методами ведення війни, сукупність яких, до того не була відома на практиці – гібридною війною, а саме тому не знає, як протидіяти ворогу в таких умовах. Росія надзвичайно активно використовує

увесь наявний арсенал маніпулятивних технологій для дискредитації, як Альянсу так і Заходу загалом. Актуальним засобом ведення «гібридних дій» РФ став кібертероризм, зокрема це добре видно на прикладі США, де завдяки роботі російських хакерів, було оприлюднено велику кількість приватних та засекречених матеріалів, а також, припускається, що вони доклали руку до нещодавніх президентських виборів. Ще одним засобом ведення такої війни – є пропаганда, яку російська сторона активно використовує на північно-східному рубежі НАТО – балтійських країнах. Саме через активну російську пропаганду місцеве населення країн Прибалтики, виступає проти розширення присутності Альянсу в їхніх державах, адже активне російське лобі та значна кількість пропагандистського матеріалу в місцевих та інших ЗМІ впливає на громадську думку, яка своєю чергою змушує владу до певних дій. Сукупність таких дій є неопосередкованою загрозою, яка процвітає на Східних рубежах НАТО. В контексті українських реалій варто також згадати засоби апробовані Росією вперше. Зокрема це практика створення «народних республік», як головного осередку внутрішньої нестабільності, так званих самопроголошених ЛНР та ДНР, участь яких, як сторони, у міжнародних заходах, спрямованих на вирішення «Донбаського питання», активно лобіюється РФ. Також особливо гострою та відчутною для України стала практика поступового економічного виснаження – фінансового та ресурсного шляхом «тліючого» конфлікту.

Усі ці складові та гібридна війна, як засіб, загалом спрямовані на реалізацію стратегічних намірів РФ, передусім на українському напрямку, які полягають у відновленні повного геополітичного контролю над пострадянськими країнами, басейном Чорного моря та Східною Європою, що у комплексі становить «безпековий пояс» для РФ. Варто наголосити, що саме у реалізація таких заходів надасть Росії змогу диктувати свої умови в світовій політиці на глобальному рівні. Ще Збігнев Бжезінський у своїй фундаментальній праці «Велика шахівниця» наголосив на важливості України та Азербайджану, які є ключем до регіонального панування, яке означало б для Росії повернення імперського минулого та геостратегічної могутності, яка дозволила б їй претендувати не лише на роль регіонального лідера, а й глобального.

Оскільки гібридна агресія відбувається близько до кордонів Альянсу це робить її першочерговою проблемою, адже, незважаючи

на те, що Росія не вступає у відкриту конфронтацію з НАТО, вона усіма можливими засобами підриває безпекову ситуацію, дискредитує та нівелює імідж Північноатлантичного Союзу, а також «грає м'язами» на прикордонних територіях, провокуючи загострення конфронтації. Такі дії надзвичайно насторожують Польщу та держави Прибалтики, адже російська загроза у них під боком і не виглядає примарною, а тому змушує задуматись про ефективність НАТО в цілому, адже досі Альянс не має дієвих підходів для протидії тим діям РФ, які протікають в абсолютно новому форматі, перед якими Альянс виявився безпорадним. Саме тому постає нагальна потреба у вчасному нівелюванні таких дій з боку Кремля задля недопущення подальшого кровопролиття на Донбасі, яке може в подальшому набути глобальнішої форми і вже прямо зачепити НАТО, що змусить застосувати 5 статтю Вашингтонського договору та призвести до масштабного конфлікту.

На відміну від Північноатлантичного Союзу Україна та українські військовослужбовці мають величезний бойовий досвід, який практично застосовують для протидії гібридній агресії з боку РФ і можуть допомогти союзникам розробити та здійснювати ефективну стратегію контракції. Важливість та нагальність проблеми яскраво висвітлює заява заступника командувача об'єднаними силами НАТО в Європі британського генерала Адріана Бредшоу, який в інтерв'ю BBC наголосив, що Захід потребує спільної стратегії, щоб протистояти цим загрозам (кібератакам, пропаганді та політичній агітації). Бредшоу заявив, що відповіддю на гібридні методи ведення війни повинно стати «гібридне стримування». Крім того, вважає Бредшоу, потрібно забезпечити російськомовне населення країн Балтії джерелами інформації, які представляють альтернативу російському державному телебаченню. Усе це – може надати Україна, яка вже ефективно протидіє РФ, як шляхом ведення військових дій, так в інформаційній сфері, укріплюючи свою кібербезпеку та, створюючи актуальний та адекватний інформаційний продукт, що націлений знівелювати ефект російської пропаганди. Зокрема хорошим прикладом є проект «StopFake», який висвітлює неправдиві свідчення російських ЗМІ, чим самим, дискредитує їх та ставить під сумнів їхню професійну придатність, як таку.

Отже, двостороння співпраця Україна – НАТО є взаємовигідною, а тому надзвичайно важливою є інтенсифікація діалогу між

сторонами. Адже насамперед Альянс зможе знайти застосування отриманому Україною досвіду в боротьбі з проявами «гібридної» агресії з боку РФ, який за своєю суттю є «ексклюзивним» та, в результаті поглиблення співпраці з НАТО, саме цей фактор сприятиме зміцненню обороноздатності Альянсу. Окрім того для подальшої співпраці та застосування на практиці здобутого Україною досвіду надзвичайно важливою була б можливість створення спільних з Альянсом проектів, спрямованих на пошук шляхів та інструментарію для зупинки експансії РФ. Наприклад реалізація трастового фонду з протидії саморобним вибуховим пристроям, а також окремого проекту з розвитку системи стратегічних комунікацій України. В контексті російської агресії, особливо важливим є розширення присутності радників НАТО в Україні та подальшої інтенсифікації взаємодії з новоствореним Представництвом НАТО в Україні, щодо їх залучення до процесу реформування національного сектору безпеки й оборони, а також приведення українських ЗС у відповідність до стандартів НАТО.

*Костянтин Поліщук
кандидат політичних наук
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів*

ВПЛИВ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОЇ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ НА ЕРОЗІЮ ТРАДИЦІЙНИХ БЕЗПЕКОВИХ ПІДХОДІВ

1) Транснаціональна організована злочинність (ТОЗ) складає сьогодні суттєву загрозу для національної, транскордонної, регіональної, ба навіть міжнародної системи безпеки. В окремих регіонах вона набула такого розмаху, що загрожує не лише соціально-економічному розвитку країн, але й загалом підриває основи інституту держави.

2) Зростання ролі транснаціональної організованої злочинності

тісно пов'язане із такими характерними явищами для сучасних міжнародних відносин як ерозія державного суверенітету (“fragile statehood” – крихка державність), “нові/гібридні війни”, “ринки насильства”, “failed state” (держава, що не відбулась). Не даремно криміналізація і/або делегітимізація держави є одним з ключових критеріїв Міжнародного індексу занепалих держав (Failed State Index).

3) Глобалізація та інтернаціоналізація організованої злочинності зумовили перегляд традиційних внутрішньодержавних підходів до її визначення та виокремлення “транснаціональності” цього явища. Так ратифікована більшістю держав світу (Палермська) Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р. визначає транснаціональний характер злочину, якщо: він вчинений у більш ніж одній державі; він вчинений в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; він вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі; або він вчинений в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі.

4) В той час як держави поступово втрачають “монополію на війну”, істотним елементом нових гібридних конфліктів стає зростаюча участь та збільшення кількості субдержавних, насамперед кримінальних акторів, відбувається свого роду “глобалізація приватного насилля” в особі так званих “ворлордів”, повстанських армій, воєнізованих груп, найманців, терористів та суб’єктів організованої злочинності.

4) Іншою характерною ознакою нових війн та загалом безпекових відносин є їхня комерціалізація або економізація. Перефразовуючи відому тезу прусського генерала фон Кляузевітца, війна стає в теперішніх умовах продовженням не політики, а економіки. «Нова війна» все більше становить засіб економічної репродукції та збагачення, насамперед для суб’єктів ТОЗ. Політичні мотиви використовуються сторонами конфлікту все частіше як інструмент отримання економічних переваг. Приватизація та криміналізація війни зумовила значне знецінення традиційних дипломатичних міждержавних форм вирішення конфліктів. Комерціалізація війни вказує на термінову необхідність інноваційної розробки та апробації нових фінансових та політико-економічних інструментів розв’язання конфліктів.

5) Для адекватної оцінки масштабів і ступеня загрози, яку несе в собі вкрай динамічна у своєму розвитку транснаціональна організована злочинність слід насамперед розуміти, що це явище являє собою не різновид “традиційної” форми організованої злочинності, а відтак “традиційної” загрози для системи безпеки, а якісно новий вид діяльності, що дозволяє організованим злочинним структурам загрожувати стабільності цілих держав, перешкоджати їхньому сталому економічному розвитку, і навіть підірвати демократичні інститути, демонструючи при цьому свою могутність і невразливість.

6) Небезпечний розвиток ситуації визначається її несприятливими якісними характеристиками, оскільки найбільш типовими рисами транснаціональної організованої злочинності, тенденціями розвитку її структури є постійне вдосконалення діяльності та розширення сфер впливу; наявність потужної матеріально-фінансової бази; захоплення нових ринків; життєстійкість і ефективна система управління; опора на стратегічні союзи і використання корупції, яка в цьому зв'язку також набуває транснаціонального характеру. Співпраця транснаціональних злочинних співтовариств з терористичними організаціями відволікає увагу правоохоронних органів і знижує ефективність їхньої боротьби з транснаціональною організованою злочинністю.

7) Додатковим чинником зростання криміногенності міжнародних відносин є ефект ресурсного прокляття, де війни за так звані ресурси, що піддаються розграбуванню (“lootable resources“ – діаманти, тропічна деревина, нафта, наркотична сировина), витісняють традиційні політичні, територіальні, ідеологічні конфлікти, а з ними і їхніх традиційних суб'єктів, висуваючи на передній план недержавних акторів, таких як суб'єктів транснаціональної організованої злочинності. Останні, будучи напряму зацікавленими у перманентному стані конфлікту та нестабільності, формують так звані “ринки війни/насилля”, засновані на таких нелегальних, до того ж в умовах війни вкрай прибуткових видах діяльності, як контрабанда, торгівля зброєю (подекуди – одночасні поставки ворожим сторонам конфлікту), викрадення людей з вимогою викупу, зловживання гуманітарною допомогою тощо, сприяючи таким чином постійній дестабілізації та усталенню війни.

8) Крім того, відбувається зрощення організованої злочинності з

політичним екстремізмом і тероризмом, використання глобального підходу у створенні єдиного простору для транснаціональної організованої злочинної діяльності з метою отримання надприбутків та ефективного ухилення від соціального контролю. Має місце явище розмивання політичного та кримінального насильства. Все це викликає необхідність посилення колективних дій усього світового співтовариства у боротьбі з ТОЗ у рамках глобальної протидії тероризму.

9) Зменшення кількості класичних міждержавних війн та одночасне почастішання громадянських збройних конфліктів, сепаратистських рухів, “малих війн”, терористичних актів та інших схожих форм застосування насилля, де неабияку роль відіграє саме кримінальний елемент, вимагають як теоретичної, так і практичної трансформації підходів до сучасного розуміння безпеки, аналізу гібридизованих форм конфліктів та вироблення ефективних інструментів для їхнього мирного розв’язання та формування стійкої як локальної, так і глобальної архітектури безпеки.

*Роман Вовк
канд. фіз.-мат. наук, доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів*

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Відносини в інформаційному просторі України та забезпечення інформаційної безпеки держави регулюються і забезпечуються Конституцією України і достатньо великим переліком законів: “Про інформацію”, “Про Інформаційний суверенітет та інформаційну безпеку України”, “Про захист інформації в автоматизованих системах”, “Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні”, “Про телебачення і радіомовлення”, “Про авторське право та суміжні права”, “Про державну таємницю”, “Про інформаційні агентства”, “Про зв’язок”, “Про видавничу справу”, “Про державну

підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів”, “Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації”, “Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення”, “Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України” та ін. Україна приєдналася до численних міжнародних договорів і конвенцій у галузі інформаційної діяльності, авторських прав та захисту інтелектуальної власності. Практично до всіх перелічених вище законів періодично вносяться зміни та доповнення, які покликані адаптувати їх до нових реалій.

Однак, проблема захисту інформаційного простору України сьогодні стоїть доволі гостро, особливо в умовах нинішньої гібридної війни, яка, насправді, перетворила інформаційний простір на арену протиборства. Проти України використовуються найновіші інформаційні технології для впливу на свідомість людей, втручання у діяльність державних структур та громадських організацій, розпалювання національної ворожнечі та антидержавної пропаганди.

Важливим кроком на шляху до забезпечення захисту інформаційного простору України стала “Стратегія кібербезпеки України”, яка була запроваджена у березні 2016 року. У Стратегії визначено основні цілі:

- мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави;

- утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО.

Серед пріоритетних напрямів Стратегії кібербезпеки основна увага спрямована на розробку та втілення державної політики у сфері захисту інформаційного простору через досягнення сумісності із відповідними міжнародними стандартами, зокрема стандартами ЄС та НАТО. Передбачається також розвиток мережі команд реагування на надзвичайні події у кіберпросторі, розвиток та вдосконалення системи технічного і криптографічного захисту інформації. Важливе місце у системі охорони інформаційного простору повинні стати нові

підрозділи із забезпечення кібербезпеки та кіберзахисту Збройних Сил України на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях, відповідні підрозділи Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Служби безпеки України, Національної поліції України, розвідувальних органів. При цьому слід досягнути сумісності із відповідними підрозділами кібербезпеки та кіберзахисту держав-членів НАТО.

Для досягнення належного рівня протидії кіберзлочинності пропонується здійснити ряд першочергових заходів:

- створити ефективний центр для реєстрації повідомлень про кіберзлочини та систему оперативного реагування на них із залученням широкої мережі підрозділів у регіонах;

- розробити дієві механізми для формування доказової бази щодо злочинів та вдосконалити методи і засоби ідентифікації та фіксації кіберзлочинів;

- запровадити швидку та надійну взаємодію операторів та провайдерів телекомунікаційних послуг з правоохоронними структурами;

- здійснити підготовку та підвищення кваліфікації працівників правоохоронної системи для роботи з електронними базами правопорушень в інформаційній сфері з урахуванням особливостей розслідування кіберзлочинів.

Національні інтереси України та пріоритети державної політики в інформаційній сфері визначені в Доктрині інформаційної безпеки, затвердженій президентом України у лютому 2017 року. У Доктрині відображено актуальні загрози національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері: спеціальні інформаційні операції, спрямовані на підрив обороноздатності, провокування екстремістських проявів, загострення та дестабілізація суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації, розпалювання міжетнічних та міжконфесійних конфліктів, інформаційна експансія держави-агресора, особливо на окупованих територіях. Відзначено також неефективність сучасної державної інформаційної політики, недосконалість законодавства стосовно регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері, невизначеність стратегічного нарративу, недостатній рівень медіа-культури суспільства.

З огляду на перелічені загрози, визначено напрями державної політики, серед яких забезпечення інформаційної безпеки, захист

інформаційного простору України, забезпечення прав громадян на інформацію, відкритість та прозорість державних структур перед громадянами, формування позитивного міжнародного іміджу України. За цими напрямками передбачено здійснити значний перелік заходів. На нашу думку, варто основні зусилля спрямувати на створення структур, що забезпечуватимуть інформаційну безпеку в Збройних Силах у тісній взаємодії з державами-членами НАТО; побудову дієвої та ефективної системи стратегічних комунікацій; боротьбу з дезінформацією та деструктивною пропагандою з боку Російської Федерації; забезпечення функціонування Суспільного телебачення і радіомовлення України, у тому числі його належного фінансування; повне покриття території України цифровим та інтернет-мовленням замість аналогового і надання рівних можливостей доступу кожному громадянину до інформаційних ресурсів; розвиток механізмів електронного врядування; розвиток сервісів, спрямованих на більш масштабне та ефективне залучення громадськості до прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування; розвиток публічної дипломатії, у тому числі культурної та цифрової.

Реалізацію визначених заходів покладено на Міністерство інформаційної політики України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство оборони та Службу безпеки України. Однак, судячи із поточної діяльності названих міністерств, видається, що більшість із накреслених планів та запланованих заходів в найближчій перспективі залишаться не реалізованими, а проблеми недостатнього захисту інформаційного простору України суттєво впливатимуть внутрішньополітичну ситуацію в державі.

Список використаних джерел

1. Стратегія національної безпеки України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/96/2016/paran11#n11
2. Доктрина інформаційної безпеки України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/47/2017/paran2#n2

МІГРАЦІЙНІ ПОТОКИ У ХХІ СТОЛІТТІ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПУВАННЯМИ НА ПРИКЛАДІ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Нелегальна міграція сприяє створенню і зміцненню транснаціональних організованих злочинних угруповань. Вони займаються нелегальним перевезенням мігрантів з різних держав, створюючи при цьому постійні канали, якими переміщується потік мігрантів. Крім людей, цими шляхами злочинці можуть перевозити наркотики, зброю, контрабандну продукцію (алкоголь, тютюн тощо), «живий» товар, органи для пересадки та багато іншого.

Крім такого зв'язку нелегальної міграції з транснаціональною організованою злочинністю, можна виділити інший аспект. Нелегальним мігрантам простіше поширювати перевезений товар, так як їх дії залишаються майже невидимими для правоохоронців і держави-реципієнта в принципі. Чим більше місто, тим більше воно приваблює нелегалів і тим більше розгалужена в ньому організована злочинність.

Інший предмет інтересу в дослідженнях явища нелегальної міграції та її зв'язку з транснаціональною злочинністю представляє тероризм. Великі терористичні організації, в які завербована величезна кількість людей, широко використовують мігрантів, – як нелегальних, так і легальних, – для своїх цілей.

Найбільш небезпечними і активними в світі транснаціональними організованими злочинними організаціями, які займаються вказаною діяльністю (наркотики, торгівля людьми тощо) вважаються наступні: італійська мафія (різні угруповання, серед яких виділяється «Коза ностра» – сицилійська мафія), китайські «тріади», японська «якудза», колумбійські наркокартелі. Останнім часом часто говорять про російську мафію.

Починати розгляд ситуації у Великобританії варто ще з кінця 1990-х років ХХ століття. У ці роки значно впав рівень безробіття, що і приваблює особливо багато мігрантів, в тому числі посилюється

потік нелегальних мігрантів. Великобританія у той час ще не мала чіткої міграційної політики та обмежень для мігрантів. Крім того, саме у цей період транснаціональні злочинці починають уникати серйозних ризиків, пов'язаних із розповсюдженням заборонених товарів, і переходять до шахрайства, фінансових махінацій та організації нелегальної міграції.

У 1999 році у Великобританії була опублікована щорічна доповідь Національної служби розвідки «Загроза серйозної та організованої злочинності для безпеки та інтересів Сполученого Королівства». У ній служба розвідки стверджувала, що, не зважаючи на видимість того, що мафія абсолютно не торкається Великобританії і здається чимось далеким і невідомим, вона в Сполученому Королівстві все-таки є. Міністерство закордонних справ було проінформоване про приблизно п'ятдесят діючих злочинних угруповань (потрібно відзначити, що саме британські групи показали себе, як найбільш кримінальні).

Коли ситуація ускладнилась, влада почала діяти. У 2001 році в Департаменті внутрішніх справ було створено групу по боротьбі з нелегальною міграцією. Цією групою були прийняті такі заходи: створювалися умови для більш простого процесу отримання документів, були ініційовані поліцейські групи для боротьби з нелегальними мігрантами, введена система штрафів тощо.

Говорячи про тероризм в Сполученому Королівстві, зауважимо, що британський ізоляціонізм проявився навіть тут. Небезпечні дії виходили тільки з внутрішніх угруповань – Ірландська Республіканська Армія і Асоціація оборони Ольстера. А всесвітньо відомі теракти 2005 року були здійснені людьми, що вже народилися на території Великобританії, її громадянами. Після чого Великобританія прийняла безліч додаткових заходів для припинення небезпеки тероризму.

У другому десятилітті XXI століття ситуація з транснаціональною злочинністю та нелегальною міграцією все така ж складна. Мафія і транснаціональна злочинність досі здаються окремими від Сполученого Королівства, оскільки це особливо не висвітлюється в британських новинах, але, напевно, безліч угруповань, старих і новоутворених, продовжують діяти на цій території, залишаючись непоміченими.

Роберто Савіано, письменник та журналіст, який зумів

проникнути в ряди Італійської мафії, в одному зі своїх інтерв'ю згадав про наркотрафік, який контролює Ісламська держава. Їх продукція реалізується по всій Європі і, зокрема, в Великобританії. Хоча на зв'язок наркотиків з нелегальними мігрантами він не вказує, але саме мігранти – найпоширеніший і найпростіший спосіб їх продажу.

Переконливим прикладом присутності транснаціональної злочинності в Великобританії є подія 2013 року. В Лондоні та графстві Ессекс за підозрою в торгівлі людьми затримали чотирьох громадян Росії, громадянина Польщі і громадянина Великобританії. Ці люди придумали схему, за якою запрошували дівчат з країн Східної Європи і колишнього СРСР на роботу за кордон. Після, для них робилися підроблені документи, про що самі жертви не підозрювали і, навіть уявити не могли, що є нелегалами. Дівчат змушували займатися проституцією, погрожуючи розправою над рідними.

Отже, проблема нелегальної міграції не може вирішитися просто. Необхідно розробити методи вияву зв'язків мігрантів з транснаціональною злочинністю та відшукати ресурси для ефективного застосування на практиці цих нових методів. Проте в Великобританії превалює інша проблема – вплив транснаціональних злочинців на громадян. Наприклад, нещодавній теракт, 22 березня 2017 року, також був здійснений людиною, що народилась на території країни – у графстві Кент. Тож, треба очікувати нових заходів від владних структур.

Список використаних джерел та літератури

1. Мафия на службе ИГИЛ: Итальянские преступные кланы торгуют с боевиками / Новости РЕН ТВ, 15.04.2016 – [Электронный ресурс]. Режим доступа : <http://ren.tv/novosti/2016-04-15/mafija-na-sluzhbe-u-igil-italyanskie-prestupnye-klany-torguyut-s-boevikami>.
2. Татевосов С. Чисто английская братва // Комерсантъ. Власть. – 1999. – № 36. – С. 34–37.
3. Тузовская Н. Сексуальное рабство в Британии: жертв все больше / Наталия Тузовская / Служба ВВС, 15.05.2013 – [Электронный ресурс]. Режим доступа : http://www.bbc.com/russian/uk/2013/05/130515_uk_human_trafficking.

*Юлія Артюхова
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів*

ОСОБЛИВОСТІ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ ТА МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ

В останнє десятиріччя, попри значні зусилля народів різних держав, спрямовані на зміцнення власної безпеки, з'явилися виклики і загрози нового типу. У наш час змінилися уявлення про зміст безпеки як у свідомості науковців, політиків, так і на побутовому рівні.

Сучасний технологічний, економічний, інформаційний розвиток призвів до появи широкого спектру загроз нового типу і підсилив дію вже відомих загроз, таких як тероризм, «неспроможні» держави, розповсюдження зброї масового ураження, кібертероризм. Це посилює невизначеність міжнародного простору безпеки, а в деяких випадках провокує міжнародних акторів на випереджувальне застосування силової політики. Теперішні безпекові загрози мають тенденцію перетворюватися на транскордонні й транснаціональні, а загрози економічного та екологічного характеру є глобальними за своєю природою. Загалом, загрози безпеці припускають класифікацію на різних підставах: за масштабами поширення (глобальні, регіональні, локальні), за співвідношенням суб'єктів, що є джерелом загрози та її ціллю (симетричні, джерелом та ціллю яких є держави, і асиметричні, створювані позадержавними суб'єктами і спрямовані на держави), за історичною вкоріненістю (традиційні й нетрадиційні), за відносним часом появи (традиційні й нові) тощо. Інколи у фокусі уваги опиняється одразу кілька ознак, наприклад, масштаб та зміст конфлікту, спричиненого дією загрози, разом з характером учасників (загрози геополітичні, міжцивілізаційні, міжнаціональні, міжетнічні тощо). Зрозуміло, що такий підхід припускає віднесення однієї й тієї самої загрози до різних типів. Наприклад, тероризм виступає одночасно як загроза асиметрична, нетрадиційна і нова. При цьому кожна з підстав класифікації загроз має відносний характер.

Внаслідок стрімких змін, що відбуваються в характері сучасного

безпекового середовища, існує потреба реконцептуалізації та подальшого уточнення типів новітніх загроз. Відповідно, крім розподілу на «традиційні» та «нетрадиційні», сучасні безпекові загрози ще характеризують як «жорсткі» (hard security threats) та «м'які» (soft security threats). Власне «м'які» і «жорсткі» загрози корелюють з розрізненням двох типів безпеки – відповідно «жорсткої» (hard security) і «м'якої» (soft security). «Жорстка» безпека включає воєнні та оборонні аспекти національної безпеки держави, натомість «м'яка» безпека зосереджується на потенційних політичних, соціальних та економічних викликах національній безпеці. Іншими словами, «м'яка» безпека включає до себе практично все, крім суто оборонних питань.¹

Розглядаючи питання класифікації загроз для національної та міжнародної безпеки залежно від критеріїв можна виділити багато типів загроз. Сама класифікація загроз за визначеними критеріями на окремі види помагає покращити організацію протидії загрозам з врахуванням їх конкретних особливостей. В цьому відношенні в науці виділяють наступні критерії класифікації загроз:

- за характером загроз;
- за джерелами загроз;
- за середовищем загроз;
- за досяжності загрози;
- за шкалою загрози;
- за критерієм спрямування загроз;
- за ступенем сформованості загрози;
- за наслідками загроз;
- за рівнем суб'єктивних оцінок загроз;
- за характером суспільних відносин.

Попри те більшість дослідників найчастіше поділяють їх за критерієм характеру загроз, найважливішими з яких є: політичні, військові, економічні, соціальні, культурні, екологічні та іноді ідеологічні. Ця типологія часто вживається як і в теоретичних працях так і при формуванні документів, що відносяться до безпеки окремих держав.

---

¹ Becher K. (2005), "Soft security" with Russia after 11 September, The International Institute for Strategic Studies www.iiss.org/publications/russia-regional-perspectives-journal/volume-1---issue-1/soft-securitywithrussia-after-11-september.

Потрібно також зауважити, що все частіше до загроз для безпеки суб'єктів міжнародних відносин, відносять глобальні проблеми людства. Вони, щоправда, дуже часто в літературі окреслюються по-різному, але суть їх зводиться до таких наступних проблем:

- запобігання світової ядерної війни;
- подолання зростаючого розриву в рівні економічного та культурного розвитку між розвинутими індустріальними країнами заходу і країнами, що розвиваються;
- усунення економічної відсталості голоду, злиднів і неписьменності;
- забезпечення подальшого економічного розвитку людства необхідними для цього природними ресурсами;
- подолання екологічної кризи;
- припинення демографічного вибуху у країнах, що розвиваються і демографічної кризи у розвинутих країнах, через більш раціональне регулювання народжуваності;
- стримування міжнародного тероризму та екстремізму;
- поширення наркоманії, алкоголізму та СНІДу;
- захист прав людини;
- підвищення освітнього рівня, збереження культурної спадщини і моральних цінностей¹.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, міжнародна безпека - це такий стан міжнародних відносин, який виключає порушення миру та створення реальної загрози розвитку людства, за якого народи можуть суверенно, без втручання та тиску ззовні визначити шляхи та форми свого суспільно-політичного розвитку. У дещо ширшому розумінні під міжнародною безпекою розглядають стан міжнародних відносин, який виключає порушення всесвітнього миру чи створення загрози безпеки народів у будь-якій можливій формі. У сучасній світовій політиці міжнародна безпека розглядається як важлива функція світового господарства, що є багатоаспектною і реалізується на основі роззброєння, закріплення взаєморозуміння і взаємної

---

¹ Артюшин Л.М., Костенко Г.Ф. Теоретичні аспекти стратегій воєнної безпеки суспільства і держави: Монографія.- Харків: Вид-во Нац. Ун-ту внутр. справ, 2003.- С. 48-58.

довіри між державами, ефективного регулювання конфліктів, що виникають.

Поява нових загроз і викликів змусила уряди багатьох країн переглянути традиційні підходи до вирішення проблем безпеки. По-перше, деякі з цих викликів відносяться до розряду “ненавмисних”. Наприклад, неконтрольовану міграцію або демографічні диспропорції важко віднести до навмисних загроз. Прояв таких викликів став можливим тільки в “глобальному суспільстві”. По-друге, навмисні і ненавмисні виклики тісно взаємозалежні. Наприклад, проблему організованої злочинності дуже важко відокремити від проблеми відмивання грошей і корупції. Більше того, самі загрози та виклики часто взаємопов’язані та взаємозалежні. Глобалізація змушує держави змінити не тільки свої підходи до визначення суті нових загроз і викликів, але і розробити нові інструменти їхньої нейтралізації.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ

*Юрій Присяжнюк
доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри міжнародних відносин
і дипломатичної служби
Львівський державний університет
імені Івана Франка*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА КРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Нинішня безпекова криза вирізняється тим, що розгортається за умов глобалізації, тобто кардинального підвищення ступеня взаємної залежності суб'єктів міжнародної політики, а це вимагає підвищення рівня відповідальності учасників системи міжнародних відносин. Нехтування міжнародними зобов'язаннями, зокрема з боку впливових світових держав та їх об'єднань, призводить до небезпечних наслідків на регіональному та глобальному рівнях [2, с. 46].

Російська агресія як головна загроза національній безпеці України та українців змушує нас обирати систему колективної безпеки та оборони країни за прикладом ряду пострадянських країн – через НАТО до ЄС. Вона «...підірвала ідею побудови системи загальноєвропейської безпеки, а також звела нанівець одне з головних досягнень, покладене у фундамент ОБСЄ, – Гельсінський заключний акт, в якому задекларовано такі міжнародні принципи, як повага до суверенітету, відмова від використання сили або погрози силою, визнання непорушності кордонів та територіальної цілісності держав, мирне врегулювання суперечностей, невтручання у внутрішні справи, повага до прав і свобод людини, рівноправ'я країн та право народів розпоряджатися власною долею, співробітництво між державами, дотримання зобов'язань згідно з міжнародним правом» [2, с. 45].

Доля Європи сьогодні вирішується в Україні, тому Україна мусить не тільки відстояти власну безпеку, а й зробити внесок у формування колективної безпеки в Європі. Звичайно, курс на європейську

інтеграцію та євроатлантичну співпрацю пов'язаний з ризиками. Задекларований Україною курс на євроінтеграцію як невід'ємну складову євроатлантичного простору зобов'язує її до розвитку нової суспільно-політичної моделі держави, відповідної стратегії розвитку економіки України, зокрема військово-промислового комплексу.

За умов війни економіка значною мірою тримається на самовідданій праці мільйонів українців та їхній волонтерській підтримці. Це підвищує відповідальність держави за оперативне вирішення проблем економічної безпеки. Як зазначав М. Єрмошенко, «... фінансова безпека є ґрунтовною складовою економічної безпеки держави. На фінансах базується будь-яка економіка, фінанси – кров економічної системи держави ... підтримка фінансової безпеки держави є найактуальнішою. Вона зачіпає не лише державу загалом, а й усі галузі національного господарства, приватних підприємців, усі прошарки населення, суспільство» [4, с. 68]. Фінансову підтримку Україна від США та європейських держав отримала. Проте цієї допомоги, з огляду на загрози, які постають перед Україною, збереження міжнародної безпеки, критично недостатньо обсяги кредитів міжнародних інституцій, обумовлені стандартними вимогами скорочення державних витрат, у тому числі на соціальні потреби, не враховують українських реалій, критично низького рівня життя більшості населення України, спричиненого, зокрема, воєнною агресією Росії, сьогодні не можна зменшувати ні з гуманітарних, ні з моральних міркувань.

Витрати на національну безпеку та оборону України сягають 90 млрд. грн, що становить 20% державного бюджету. Проте складні обставини у країні не виключають позитивних змін у соціально-економічній системі. Одним із нагальних завдань є розробка національної політики вирівнювання доходів громадян у межах доступних ресурсів, що може стати головним засобом для зняття соціальної напруженості. Загальний механізм вирішення цієї проблеми варто запозичити з досвіду розвинутих країн.

Література:

1. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна, О.С. Власюка, Є.М. Лібанової, О.М. Ляшенко. – К.: НІС, 2015 – 474 с.

2. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека / М. М. Єрмошенко // Віче, 1998. №11. – С. 61 – 73.

*Наталія Горін
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
м. Львів*

ЕКОЛОГО-ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Світова наукова думка єдина щодо важливої ролі інноваційного чинника в економічному розвитку кожної країни та в системі забезпечення безпеки держави. Пояснення ролі інновацій в економічному зростанні країни знаходимо в Й. Шумпетера та його послідовників Й. Вольфа, Р. Нельсона, С. Дж. Вінтера, С. Дж. Меткалфа, Дж. Дозі та інших. Інноваційний підхід до транскордонного співробітництва опирається на теорії конвергенції (Дж. Гелбрейт, П. Друкер, В. Ростоу) та теорії економічного зростання (Р. Солоу, Р. Левін, Д. Рене). Дослідження інноваційної моделі розвитку національних економік на сучасному етапі проводили й вітчизняні вчені, зокрема О. Амоша, В. Геєць, М. Долішній, А. Мокій, С. Писаренко та інші. Що стосується регіональної економічної безпеки, то серед науковців відсутня єдина позиція щодо визначення її сутності, складових і місця в структурі економічної безпеки. Також недостатньо уваги приділено особливостям транскордонного співробітництва як елемента регіональної економічної безпеки. Так, проблематиці забезпечення економічної безпеки на рівні регіону в умовах транскордонного співробітництва присвячені праці вітчизняних вчених П. Беленького, О. Власюка, Я. Жаліла, М. Долішнього, Н. Мікули, В. Мунтіян, С. Науменка, М. Флейчук та Л. Яремко. Однак систематичний аналіз цієї проблеми зазвичай проводиться на рівні окремо взятої країни чи галузі економіки і, як правило, не враховує можливостей еколого-інноваційного розвитку регіонів в рамках транскордонного співробітництва між країнами. Так, С. Науменко та Л. Науменко виділяють сировинно-ресурсну, продовольчу, енергетичну, екологічно-техногенну, технологічну, фінансову, зовнішньоекономічну складові економічної безпеки транскордонного регіону [1; 2], але не надають значення його інноваційному розвитку.

Про екологічну складову економічної безпеки держави згадує й В.Мунтян, проте у працях автора також не виокремлюється ні еколого-інноваційна, ні навіть інноваційна складова [3, с. 459].

Тому головною метою роботи є виокремлення та дослідження еколого-економічної складової транскордонного співробітництва в системі економічної безпеки держави.

Особливої актуальності набуває аналіз транскордонного співробітництва між країнами з різним рівнем економічного розвитку або між країнами з різним рівнем економічного розвитку їх регіонів. Актуальність дослідження посилює й те, що Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року [4] розвиток транскордонного співробітництва визначено одним із пріоритетних завдань реалізації державної регіональної політики.

За визначенням Н.Мікули, транскордонне співробітництво – це специфічна сфера зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності, яка здійснюється на регіональному рівні [5, с. 16].

Потрібно відмітити, що регіональні утворення в рамках транскордонної співпраці на сучасному етапі є одними із найбільш динамічних у своєму розвитку територій, мають величезний потенціал стати драйверами еколого-інноваційної активності регіонів держав-учасниць. Не випадково серед п'яти основних векторів транскордонного співробітництва (рис. 1.) провідна роль належить саме еколого-інноваційно-економічному, адже він задає напрямок і надає прискорення розвитку людського капіталу і науково-дослідної сфери, а відтак стає необхідним розвиток транспортного забезпечення та інфраструктури в рамках транскордонного регіону, а згодом й розвиток туристичних та культурних послуг.

Реалізація транскордонного співробітництва та кооперації в напрямку усіх цих векторів в сумі повинна забезпечити сталий розвиток транскордонного регіону, зростання його конкурентоспроможності та високу якість життя.

Особливостями еколого-інноваційної діяльності при транскордонному співробітництві є в першу чергу наявність спільного міждержавного кордону та спільне використання природних ресурсів і відповідно спільне вирішення проблем екологічної безпеки, значніші можливості для інвестицій в еколого-інноваційну діяльність, для використання інновацій і впровадження еколого-

інноваційних проєктів. Тут потрібно відмітити і спільні проблеми, які виникають з життєдіяльності населення та господарської діяльності бізнесу, а також значно вище навантаження на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сферу обслуговування, придорожню інфраструктуру).

Рис. 1. Вектори транскордонного співробітництва

Джерело: Складено автором.

Особливостями еколого-інноваційної діяльності при транскордонному співробітництві є в першу чергу наявність спільного міждержавного кордону та спільне використання природних ресурсів і відповідно спільне вирішення проблем екологічної безпеки, значніші можливості для інвестицій в еколого-інноваційну діяльність, для використання інновацій і впровадження еколого-інноваційних проєктів. Тут потрібно відмітити і спільні проблеми, які виникають з життєдіяльності населення та господарської діяльності бізнесу, а також значно вище навантаження на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сферу обслуговування, придорожню інфраструктуру).

Забезпечення конкурентоспроможності регіону, а відтак і його економічної безпеки, значно залежить від ефективності підприємств цього регіону, яка часто тісно пов'язана з їх еколого-інноваційною та науково-дослідною діяльністю, та від інноваційного клімату регіону, який формується за допомогою заходів державних органів на місцевому і регіональному рівнях у рамках національних інноваційних політик, метою яких є впровадження природоохоронних та ресурсозберігаючих технологій, розвиток науки,

кластеризація технологічних процесів і мереж та передача знань. І хоча у рамках транскордонних утворень знайдені різні способи співробітництва, їх аналіз показує, що на сучасному етапі спільним напрямком є розвиток їх інноваційно-технологічного потенціалу.

Однак сьогодні недостатньо лише інноваційного розвитку підприємств, адже будь-яка господарська діяльність так чи інакше впливає на навколишнє середовище і переважно цей вплив має негативний характер. Тому саме еколого-інноваційний розвиток слід вважати основною складовою транскордонного співробітництва в системі економічної безпеки держави.

Серед екологічних проблем транскордонних регіонів вчені виділяють наступні [6, с. 277]:

- компенсація еколого-економічних збитків від діяльності будь-якої галузі, що має місце на транскордонній території;
- спільне знешкодження будь-які відходів галузей, що розташовані не на транскордонних територіях, але можуть спричинити збитки саме на них;
- формування спільними зусиллями транскордонної екологічної інфраструктури.

Згідно із визначенням Європейської Комісії [7] система індикаторів визначення інноваційного потенціалу як основи формування інноваційних кластерів включає в себе такі групи показників:

- витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР);
- кількість та якість людського капіталу у галузі науки та технологій;
- активність у винахідницькій діяльності та патентуванні;
- інвестиційні ресурси для забезпечення інноваційної діяльності.

Для визначення еколого-інноваційного потенціалу регіону та оцінки загроз еколого-економічній безпеці держави ми пропонуємо додати такі показники, як:

- витрати на еколого-інноваційну та природоохоронну діяльність;
- джерела фінансування еколого-інноваційної діяльності;

- кількість реалізованих еколого-інноваційних проєктів в регіоні;

- активність підприємств у розрізі їхніх розмірів у впровадженні еколого-інноваційних технологій.

Як свідчить аналіз даних, за 2010–2015 рр. в Україні фінансування еколого-інноваційних проєктів відбувалося в основному за власні кошти підприємств – 85 %, 0,7 % – за рахунок коштів з державного та місцевих бюджетів , 0,8 % - за рахунок позик, і 1,3 % – за рахунок внутрішніх та іноземних інвестицій [8, с. 151]. Така ж пропорція зберігається і для еколого-інноваційних проєктів, фінансованих Україною в рамках транскордонного співробітництва. Більше того, навіть на реалізацію еколого-інноваційні проєктів, визначених в рамках Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011–2015 роки, необхідного обсягу коштів у державному бюджеті передбачено не було [9]. Джерелами фінансування проєктів транскордонного співробітництва стали переважно ресурси місцевих бюджетів і міжнародної технічної допомоги, зокрема програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства та партнерства на 2007–2013 роки. Такий низький рівень витрат на НДДКР регіонів-учасників транскордонного співробітництва свідчить про часте недофінансування еколого-інноваційної сфери, а відтак і про сповільнення формування еколого-інноваційної моделі розвитку транскордонного регіону в цілому, що створює пряму загрозу економічній безпеці держави.

Серед інших найбільш актуальних проблем можна виділити наступні: недостатні темпи впровадження еколого-інноваційних проєктів в прикордонних регіонах України та нерозвинутість інструментів підтримки еколого-інноваційної діяльності, законодавчі та інституційні обмеження щодо розвитку малого та середнього бізнесу у прикордонних регіонах, неузгодженість та/або відсутність спільної з державами-сусідами системи раціонального використання природних ресурсів та охорони довкілля, декларативний характер спільних пріоритетів міждержавного співробітництва, а також військовий конфлікт на сході України, який унеможливив реалізацію низки транскордонних проєктів.

Отже, пошук шляхів підвищення якості еколого-інноваційної складової транскордонного співробітництва сьогодні є однією з найважливіших проблем, вирішення якої матиме позитивний вплив на забезпечення економічної безпеки як регіону, так і держави в цілому.

Список використаної літератури

1. Науменко С. В., Науменко Л. М. Концептуальний підхід до формування механізму підтримки економічної безпеки регіону. // Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. – 2011. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vviem/2011_1/17.pdf.
2. Науменко С. В. Розвиток транскордонного співробітництва в системі забезпечення економічної безпеки України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 21.04.01 «Економічна безпека держави» / С. В. Науменко. – К., 2007. – 20 с.
3. Мунтіян В. І. Економічна безпека України / В. І. Мунтіян. – К.: Вид-во КВШ, 1998. – 462 с.
4. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385 // Офіційний вісник України. – 2014 – № 70.
5. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : Монографія. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
6. Параняк Р. П., Войтович Н. В. Стратегія розвитку екологічної політики на регіональному рівні // Науковий вісник ЛНУВ МБТ ім. С. Г. Ґжицького. – 2013. – Т.15, №2 (56). – С. 273–280.
7. Economic databases and indicators. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/economy_finance/db_indicators/index_en.htm.
8. Наукова та інноваційна діяльність України: Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2016. – 257 с.
9. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2016–2020 роки, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 554 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249264044>.

ЕФЕКТИ ВЕЛИЧИНИ ЕКОНОМІКИ ТА ІМІДЖУ КРАЇНИ ДЛЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ

Традиційно відомо, що до еміграції більш схильні малі економіки. Але це також характерно й для імміграції. Серед країн, що розвиваються, у малих країнах частка мігрантів у населенні в 4,5 разів більша ніж у середньому. Малі країни так само є більш відкритими до міграції, як і до торгівлі та руху капіталу. Але критично великим є відтік кваліфікованих кадрів, що на порядок перевищує середні показники по країнах, що розвиваються [1]. Причинами є висока спеціалізація виробництва, менший попит на кваліфікованих виробників у країнах-експортерах сировини, вразливість до зовнішніх шоків [2, с. 3], фізичні обмеження для внутрішньої міграції. У більших країнах у громадян є можливість переїхати в інший регіон для збільшення доходу без зміни регуляторного та культурного середовища. Частковим компенсатором для малих країн є перекази мігрантів. У 2014 р. персональні перекази з-за кордону становили 3,8 % ВВП у малих країнах проти 1,6 % у країнах, що розвиваються [1]. Порівняно з інвестиціями рух міграційного капіталу є більш антициклічним, стабілізуючи економіку [3].

У сфері міграції Україна має схожі проблеми, що й малі країни, але все ж не настільки. Вищий коефіцієнт накопиченої імміграції пояснюється міграцією між республіками за часів СРСР і навіть зменшився порівняно з 1990 р. Величина країни створює передумови й для внутрішньої міграції. Позитивним моментом є перекази мігрантів і більші можливості для повернення мігрантів. У 2014 р. персональні перекази з-за кордону становили 5,6 % ВВП і мали тенденцію до зростання, у той час як у малих країнах – до зменшення [1]. Рецепт вирішення проблеми надмірної еміграції є диверсифікований економічний розвиток (що ускладнене в менших економіках), формування платоспроможного попиту на працю, зокрема і в бюджетному секторі.

В свою чергу міграція може як зменшувати національне багатство (власність постійних мігрантів у країні походження та їх людський капітал стають активами нерезидентів) так і збільшувати (якщо мігранти зберігають зв'язок із батьківщиною, здійснюють перекази, виїжджають тимчасово і одержують вищий дохід за кордоном).

Міграція також взаємопов'язана з місцем країн в інформаційних потоках. Мігранти значною мірою впливають на імідж країни свого походження в країні перебування. А імідж приймаючих країн залежить від міграційної політики, умов для проживання та роботи. Проте цей зв'язок не завжди однозначний.

Наші розрахунки ефектів м'якої сили для міграції (як проксі-змінні ми використовуємо персональні трансферти [1]) за допомогою кореляцій Пірсона та Спірмана не завжди відповідають інтуїтивним уявленням, а короткострокові та довгострокові ефекти різняться. Для перших ми аналізували кореляцію динаміки персональних трансфертів відносно ВВП з індексом репутації країн [4], для других – з логарифмом розрахованого нами вебметричного індексу м'якої економічної сили відносно ВВП [5]. Накопичена імміграція є більшою в популярних країнах, але ефект для динаміки імміграції протилежний. Можливими поясненнями можуть бути: вичерпання імміграційного потенціалу, заходи регулювання, посилення міграції між країнами, що розвиваються. Так само традиційно більш одержували перекази мігрантів популярні країни, але динаміка є протилежною, можливо, внаслідок посилення еміграції з країн із гіршою репутацією.

Як основний фактор міграції можна вважати різницю у рівні доходів. І тут показовим прикладом є інші наші розрахунки. Співвідношення унікальних веб-сторінок з англійськими словосполученнями «високі зарплати» і «низькі зарплати» за результатом використання пошукового сервісу Google станом на кінець 2015 р. для Німеччини було 0,47, порівняно з 0,07 для України, 0,11 – Польщі, 0,23 – Туреччини, 0,04 – Румунії. А помножений на кількість відповідних позитивних повідомлень у Німеччини цей показник був на 1-2 порядки вищий ніж у вказаних країнах. Тобто Німеччина має набагато більший зарплатний компонент м'якої економічної сили.

Оцінки населенням внутрішнього економічного іміджу (поточної та перспективної ситуації в країні [6]) не завжди співпадають з

інтуїтивними уявленнями, враховуючи основні центри імміграції та еміграції. Найкращий внутрішній економічний імідж у ряді країн Африки та Азії, включаючи Китай та Індію. Відносно гірший він у розвинутих країнах на фоні подолання наслідків економічної кризи та вищих темпів економічного зростання в менш розвинутих країнах. Найгірший показник в країнах Середземномор'я.

Список використаних джерел

1. World Development Indicators [Electronic source] / The World Bank. – Access mode : <http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>.

2. Docquier F. Measuring Skilled Migration Rates. The Case of Small States : Policy Research Working Paper № 4827 / Fr ydric Docquier, Maurice Schiff. – Washington DC : The World Bank, Development Research Group, Trade Team, 2009. – 32 p.

3. Гайдучький А. П. Грошові трансферти мігрантів у системі міжнародного ринку капіталу : автореф. дис. ...д-ра екон. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / Андрій Павлович Гайдучький ; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2010. – 32 с.

4. 2015 Country RepTrak. The World's Most Reputable Countries [Electronic source]. – Reputation Institute, 2015. – 50 p. – Access mode : <https://www.reputationinstitute.com/Resources/Registered/PDF-Resources/Most-Reputable-Countries-2015.aspx>.

5. Чугаєв О. Вимірювання сили економічного іміджу країн світу [Електронний ресурс] / О. Чугаєв // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Сер.: Економіка. – 2015. – Вип. 12 (177). – С. 67–72. – Режим доступу : DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/177-12/9>.

6. The Pew Research Center's Global Attitudes Project [Electronic source]. – Access mode : <http://www.pewglobal.org>.

ЄВРОРЕГІОН ЯК ІНСТРУМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ ТРАНСКОРДОННОГО ДІАЛОГУ ДЕРЖАВ-СУСІДІВ

Оскільки Європа першою вступила на шлях транскордонного співробітництва після закінчення Другої світової війни, при розробці концепції Європейського Дома, вона стала батьківщиною багатьох форм транскордонного співробітництва.

Особливо цікавий для вивчення – процес створення єврорегіонів, як найбільш перспективна форма транскордонного співробітництва. Можна констатувати, що за останні роки увага до цієї теми тільки зростає.

Адже, поява єврорегіонів – це результат розвитку транскордонного співробітництва від простих його форм (транскордонної торгівлі або міждержавних угод про співпрацю на суміжних територіях або про охорону транскордонних вод) до транскордонної регіональної інтеграції.

Єврорегіон – це одна з вищих організаційних юридично закріплених форм транскордонного співробітництва суміжних самоврядних територіальних спільнот та місцевих органів державної влади прикордонних регіонів європейських держав, що являють собою міжнародні об'єднання у складі декількох адміністративно-територіальних одиниць держав-сусідів. Єврорегіон створюється з метою активізації транскордонного діалогу держав-сусідів, зокрема розгортання діяльності, яка допомагала б зближенню локальних спільнот та органів влади прикордонних регіонів, поглибленню економічної та гуманітарної співпраці, розвитку комунікацій, прикордонної інфраструктури, культурно-освітньої праці, туризму, захисту довкілля тощо [1, 3].

Від інших форм міжрегіонального співробітництва єврорегіони відрізняються високим ступенем інституціоналізації процесів інтеграції, що протікають в різних сферах на субдержавному рівні.

Розвиток єврорегіонів в різних частинах Європи в 1950-х – 1970-х років ХХ ст. спиралося на різну ідеологію, відповідно до якої

на початковій стадії розвитку транскордонної регіональної інтеграції можна було розрізнити дві моделі єврорегіонів – функціональна модель і модель «співтовариства безпеки». Розквіт діяльності функціональних єврорегіонів в Західній Європі припадає на 80-ті роки ХХ ст.

Така динаміка транскордонної регіональної інтеграції є наслідком посилення економічної інтеграції у Співтоваристві, появою загальноєвропейського нормативного документа, що підтверджує транскордонне співробітництво – Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або урядами, підготовленою Радою Європи та підписаною в 1980 році.

На внутрішніх кордонах Європи система єврорегіонів має функціональний характер. Падіння Залізної завіси поставило європейські країни і регіони в ситуацію, близьку до ситуації післявоєнних десятиліть ХХ ст. виникла необхідність встановити співпрацю між країнами, які протягом десятиліть залишалися ідеологічними противниками. Знову знадобився час, щоб почався процес транскордонного співробітництва, який призвів до появи єврорегіонів на зовнішніх кордонах ЄС

Підкреслюючи, що Євросоюз прагне до побудови по периметру європейського кордону «кіляця друзів», керівництво Товариства віддає перевагу ідеології безпеки, «співтовариства безпеки»: спочатку необхідно зблизити позиції сторін, домогтися визнання і прийняття сусідами цінностей, поділюваних усіма країнами ЄС, і тільки потім, «в довгостроковій перспективі», можлива повна економічна інтеграція (гасло ЄПС: «Все загальне крім політичних інститутів»).

З іншого боку, існують моделі формування єврорегіонів: скандинавська (північноєвропейська) та центральноєвропейська. Скандинавська модель формування єврорегіонів базується на розгалуженій системі економічних зв'язків між прикордонними територіями суміжних країн. Центральноєвропейська модель передбачає функціонування єврорегіонів як інституційної бази інтеграції країн-членів ЄС, передусім у політико-правовій площині.

У зв'язку з євроінтеграційним курсом України, єврорегіони на кордонах нашої країни мають більше ознак центральноєвропейської моделі. Разом з тим, доцільним є запозичення досвіду скандинавських єврорегіонів, адже транскордонні економічні зв'язки

України (транскордонна торгівля, транскордонна трудова міграція) потребують інституційної підтримки, яку можна організувати у межах євро регіонів [2].

Існуючі євро регіони об'єднані в Асоціацію європейських прикордонних регіонів (англ. Association of European Border Regions, AEBR), створену в 1971 Членами AEBR в даний час є 90 з 115 реально діючих євро регіонів.

З 1985 діє Асамблея європейських регіонів (англ. Assembly of European Regions, AER), яка також взяла участь в координації діяльності євро регіональних утворень [3].

Як наслідок недостатності і недосконалої моделі транскордонної співпраці в формі євро регіонів, слід розглядати появу в 2006 році нового інструменту регулювання транскордонного співробітництва в умовах євроінтеграції Європейської Групи Територіального Співробітництва (European Grouping for Territorial Cooperation – EGTC). Цей інструмент регіональної політики Європейського Союзу був створений з метою «посилити і створити кращі умови для транскордонного співробітництва» між країнами ЄС. Партнерами в цьому випадку можуть виступати країни-учасники, регіональні та місцеві влади, асоціації та будь-які інші громадські організації. EGTC відрізняється від усіх попередніх інструментів регулювання транскордонного співробітництва тим, що передбачає формування певної транскордонної юридичної структури, яка може мати свою власність і працівників.

Експерти з вивчення євро регіонів заявляють про нові перспективи регіонального розвитку, про зближення рівня життя населення українських прикордонних регіонів з рівнем життя суміжних регіонів розвинених країн Європейського Союзу, про створення «пояса добросусідства» на кордонах України та Євросоюзу [4]. Наголосимо, що євро регіони можна назвати «пілотними моделями» інтеграції України і Євросоюзу на регіональному рівні.

На наш погляд, проблеми у євро регіональному співробітництві із прикордонними територіями країн сусідів виникають не тільки із за недосконалою законодавства та корупції, але і у наслідку невизначеного стану прикордонних територій граничних регіонів, а на період військових дій всі домовленості втрачають юридичну силу.

Таким чином, проблема формування та функціонування євро регіонів є актуальною і важливою для всього європейського просторового розвитку. Україна, на кордонах якої функціонують 9 євро регіонів також долучена до цього інтеграційного процесу. На жаль, потенціал євро регіонального співробітництва України та ЄС задіяно недостатнім чином.

Список використаних джерел

1. Андерсон Н. В. Теоретические основы формирования стратегии регионального развития приграничных территорий / Н. В. Андерсон // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 3 (48). – Т. 3. – С. 67–71.
2. Євро регіони як інноваційна форма розвитку транс кордонного співробітництва України. [Електронний ресурс] <http://lv.niss.gov.ua/articles/478/>.
3. Євро регіон [Електронний ресурс] <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
4. Braun G., Christoph Diensberg C. Cultivating Entrepreneurial Regions – Cases and Studies from the Network Project ‘Baltic Entrepreneurship Partners’ (BEPART), Rostock Contributions to Regional Science, Vol. 9, 2007.

*О. А. Шуба
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів*

РОЗВИТОК СПІВПРАЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І УКРАЇНИ У ТРАНСПОРТНІЙ СФЕРІ

Підготовка і реалізація поглибленої та всеохоплюючої Угоди про асоціацію з ЄС передбачає протягом 10–15 років перехідного періоду здійснити укладання та реалізацію двосторонніх угод між Україною та країнами ЄС про співробітництво, в тому числі у сфері транспорту, які мають готуватися із врахуванням умов постійної трансформації європейської транспортної політики під впливом

викликів сучасного світу та інтенсивного розвитку світової торгівлі. Зокрема, до пріоритетних напрямів співробітництва України та ЄС у галузі транспорту належать: розвиток транспортної інфраструктури України та її інтеграція до загальноєвропейської транспортної системи; підвищення рівня безпеки на транспорті та адаптація відповідного національного законодавства із залученням проекту ЄК TWINNING; модернізація та оновлення основних фондів і рухомого складу транспорту; створення Спільного авіаційного простору між Україною та ЄС [1].

У 2015 році Координаційною радою при Міністерстві інфраструктури України з питань імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС схвалено 25 дорожніх карт з підтримки імплементації директив та регламентів ЄС у сфері транспорту [2]. Також затверджено 5 стратегічних планів розвитку галузей транспорту до 2020 року [3]: авіаційний транспорт; автомобільний транспорт; морський транспорт; річковий транспорт; залізничний транспорт.

Якщо досліджувати питання імплементації стратегії розвитку транспортної інфраструктури в умовах євроінтеграційних процесів у сфері автомобільного транспорту та дорожнього господарства розроблено 9 нормативно-правових актів – згідно з Угодою про асоціацію та 5 – системно з ними пов'язаних, що формують основу стратегічного розвитку транспортної інфраструктури України, серед яких [4]: (Регламенти 1071/2009, 1072/2009, 1073/2009); регламент організації громадських перевезень, соціальний захист (Регламенти 561/2006 та 3821/85, Директиви 2002/15/ЄС та 2006/22/ЄС); директива підтримання рівня професійної компетентності водіїв директива застосування обмежувачів швидкості (Директива 2009/40/ЄС (замінена Директивою 2014/45/ЄС), Директива 2000/30/ЄС, Регламент 461/2010, Директива 2007/46/ЄС).

У сфері залізничного транспорту ведеться робота щодо забезпечення операційної сумісності залізничних систем ЄС та України з 01.12.2015 почало працювати ПАТ «УЗ» [3].

У сфері внутрішнього водного транспорту розроблено спільно з депутатським корпусом проект Закону України «Про внутрішній водний транспорт» щодо [19]: врегулювання правовідносин в галузі судноплавства на ВВШ України; визначення правового режиму об'єктів інфраструктури; покращення стану річкового господарства;

сприяння розвитку на конкурентних засадах ринку послуг; переорієнтація вантажопотоків на екологічний та економічний річковий транспорт.

Відповідно до положень Директиви 2005/44/ЄС «Про гармонізовану Річкову інформаційну службу на внутрішніх водних шляхах спільноти»[4]: створено і введено експлуатацію річкові інформаційні системи (PIC) на внутрішніх водних шляхах із зонами дії на українських ділянках річок Дунай і Дніпро; затверджене положення про річкову інформаційну службу на внутрішніх водних шляхах України.

У сфері морського транспорту з метою імплементації актів законодавства ЄС у 2015 році прийнято: постанову «Про посвідчення особи моряка» накази Міністерства інфраструктури України щодо: затвердження складу комісії щодо схвалення оцінок охорони та планів охорони портів та портових засобів; зміни до Порядку оформлення приходу суден у морський порт, надання дозволу на вихід суден.

У сфері авіаційного транспорту підписано [5]: Робочу домовленість між ДАСу та EASA щодо участі у програмі ЄС SAFA та збір і обмін інформацією з безпеки польотів повітряних суден. Робочі домовленості між ДАСУ та EASA про співробітництво в сфері безпеки цивільної авіації. У сфері авіаційного транспорту планується до підписання: Домовленості між МІУ та ЄК щодо збіжності систем сертифікації; Продовжується діалог щодо лібералізації авіаперевезень між Україною та країнами-членами ЄС. двосторонньому форматі авіаперевезення лібералізовані з Польщею, Болгарією, Грецією та Естонією.

У рамках євроінтеграції з'явилися можливості співробітництва України з країнами ЄС у розвитку транс-європейських транспортних мереж (TEN-T), транснаціональних осей. Європейський Союз ухвалив програму TRANSEUROPEAN TRANSPORT NETWORK POLICY (TEN-T), спрямовану на утворення окремої мультимодальної мережі, яка об'єднає наземний, морський, повітряний транспорт. Одночасно ЄС здійснює реалізацію 30 пріоритетних проектів (осей), частину з яких уже завершено [1].

Для оновлення транспортної стратегії України разом зі стратегіями розвитку підгалузей рекомендовано впровадження таких заходів у відповідності до національних вимог та вимог ЄС:

оновлення НТСУ і системи її моніторингу; забезпечення правового регулювання мультимодальних перевезень; розробка фінансових та адміністративних інструментів, необхідних для реалізації оновленої НТСУ; встановлення сталого механізму для поліпшення координації та співробітництва в галузі транспорту; підвищення прозорості та ефективності державного управління у транспортному секторі; наближення політики, пов'язаної з розвитком національної транспортної мережі до транспортної політики ЄС.

Список використаних джерел

1. Реалізація ініціатив ЄС з розвитку співробітництва з Україною : фінансування інфраструктурних проєктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/october09/03.htm>.

2. European Commission: official Internet-recourse. – 26.08.2016. – Assess mode: http://ec.europa.eu/index_en.htm.

3. Євроінтеграція / Міністерство інфраструктури України: офіційний Інтернет-ресурс. – 26.08.2016. – Режим доступу : <http://mtu.gov.ua/timeline/Evrointegraciya.html>.

4. Транспортна стратегія України на період до 2020 року / Support to the transport strategy of Ukraine: офіційний Інтернет-ресурс. – 26.08.2016. – Режим доступу : <http://www.transport-ukraine.eu/page/transportna-strategiya-ukrayini-na-period-do-2020-roku>.

5. Щодо перспективних напрямів співробітництва України з країнами ЄС у реалізації потенціалу транспортної системи України : аналітична записка <http://www.niss.gov.ua/articles/579/>.

*Л. Ф. Кривачук
професор кафедри гуманітарних дисциплін
та соціальної роботи,
доктор наук з державного управління, доцент
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності*

ДЕІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ: РОЗВИТОК СІМЕЙНИХ ФОРМ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ І ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Найбільшою цінністю кожної країни, кожної нації є діти. Відтак, охорона дитинства визначена стратегічним загальнонаціональним пріоритетом багатьох країн світу. Вкладаючи ресурси в дитинство, держава зміцнює майбутні продуктивні сили, забезпечує стабільність добробуту нації, готує громадян, здатних перебрати управління державними та суспільними справами. Економічні та соціальні суперечності, які торкнулися всіх сфер діяльності держави й усіх верств населення, насамперед, позначилися на його найменш захищеній категорії – дітях, серед яких діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

У цьому контексті особливого значення набуває проблема деінституалізації соціальних послуг для дітей, зокрема реформування інтернатних закладів та розвиток сімейних форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. На важливість цієї проблеми вказує «Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року», затверджена Указом Президента України (від 22.10.2012 р. № 609/2012), в якій зазначено, що актуальним залишається питання щодо поліпшення ефективності діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів опіки та піклування, спрямованої на профілактику соціального сирітства, розвиток сімейних форм виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [2].

На законодавчому рівні, зокрема в Сімейному кодексі України (від 10.01.2002 р. № 2947-III), визначено такі форми утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування: усиновлення, передача під опіку (піклування), виховання в сім'ї

громадян України, повне державне утримання в навчально-виховних закладах [3]. У Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (від 13.01.2005 р. № 2342-IV) зазначено, що формами влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування є: усиновлення, опіка або піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, заклади для дітей сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування [1].

Відтак, основними видами форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування є: сімейні форми та інституційні форми.

До сімейних форм належать: усиновлення, опіка (піклування), прийомні сім'ї; дитячі будинки сімейного типу, патронат. До інституційних форм належать: будинок дитини, дитячий будинок, школа-інтернат та інші заклади (різного підпорядкування та спрямування). Усі названі форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування мають різні види державної підтримки та правового регулювання юридично закріпленого нормативно-правовими документами.

Пріоритетною формою сімейного влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, яка найбільше враховує інтереси та потреби дітей, є усиновлення. У довідково-енциклопедичній літературі під «усиновленням» розуміють «оформлене спеціальним юридичним актом прийняття в сім'ю неповнолітньої дитини на правах сина чи дочки» [4, с. 478]. Усиновлена дитина втрачає статус дитини-сироти чи дитини, позбавленої батьківського піклування. Дитина виховується в сім'ї, яка її усиновила на правах рідної дитини й відповідно має право на житло та майно батьків (усиновлювачів). Усі обов'язки щодо виховання і розвитку усиновленої дитини переходять від держави до сім'ї, а між батьками та дитиною виникають взаємні права та обов'язки, які передбачені Сімейним кодексом України (від 10.01.2002 р. № 2947-III) [3].

Найпоширенішою формою сімейного влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування є опіка та піклування. Термін «опіка та піклування» передбачає делегування дорослій особі окремих функцій догляду за недієздатною особою, зокрема дитиною. Набуття дитиною ознак дієздатності є поступовим процесом і

співвідноситься з її віком. Згідно з правовими нормами, малолітня дитина до 14 років є недієздатною, над нею встановлюється опіка, а неповнолітня дитина від 14 до 18 років – частково дієздатною, і тому потребує піклування. Міри обмеження дієздатності малолітньої та неповнолітньої особи встановлено ст.ст. 30–32 Цивільного кодексу України (від 16.01.2003 р. № 435-IV) [491]. У гл. 19 Сімейного кодексу України (від 10.01.2002 р. № 2947-III) зазначено, що «опіка встановлюється над дитиною, яка не досягла 14 років», а «піклування над дитиною у віці від 14 до 18 років» [3].

Однією із сімейних форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування є патронат над дітьми. У сучасній Україні нормативно-правові основи патронату вперше були введені на законодавчому рівні у Сімейному кодексі України (від 10.01.2002 р. № 2947-III), зокрема у гл. 5 «Патронат над дітьми», на сьогодні ця форма не функціонує, однак потребує активного її розвитку та забезпечення дієвого функціонування [3].

Альтернативними формами сімейного влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування є прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу. Тенденції останніх років щодо їх поширення є позитивними: створено необхідну нормативно-правову базу щодо функціонування, напрацьовано механізми їх створення та влаштування в них дітей, удосконалюється система соціального супроводу цих інституцій, реалізується «Державна цільова соціальна програма реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» на період до 2017 року (Постанова КМУ від 17.10.2007 р. № 1242).

Підсумовуючи, зазначимо, що з огляду на важливість для розвитку дитини сімейного оточення, вважаємо, що діяльність держави має бути спрямована на створення таких форм утримання і виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які здатні були б деякою мірою замінити сім'ю. Не заперечуючи досвіду, досягнутого в справі утримання та виховання дітей в інституційних закладах, враховуючи національні традиції та зарубіжні здобутки, зважаючи при цьому на особливості сучасного суспільства, державна політика у сфері соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування в Україні повинна бути зорієнтована на розвиток і підтримку саме сімейних форм влаштування дітей цієї категорії, зокрема:

усиновлення, опіка (піклування), прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, патронат.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України (від 13.01.2005 р. № 2342-IV) (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>.

2. Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року : Указ Президента України (від 22.10.2012 р. № 609/2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>.

3. Сімейний кодекс України (від 10.01.2002 р. № 2947-III) (із змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

4. Соціальна робота : короткий енциклопедичний словник. – К. : ДЦССМ, 2002. – 536 с.

В. В. Грицанюк

кандидат політичних наук, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Г. З. Стопець

магістр соціальної роботи

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

КОМПЕТЕНТНОСТІ НАСТАВНИКА В РОБОТІ З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ

Проблеми соціалізації дітей, які виховуються в інтернатних закладах останнім часом активно обговорюються як на державному рівні, так і в місцевих громадах. Звичайно деінституціалізація є найкращим шляхом вирішення усіх проблем, але це складний і довготривалий процес. Тому в даний час на державному рівні активно розвивається та впроваджується інститут наставництва як ефективна альтернативна форма для потребуючих дітей оволодіти

зразками поведінки в сім'ї, навчитися самостійно вирішувати соціальні, правові, побутові, психологічні проблеми. Прийняття змін до Закону України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування" щодо наставництва» відкрило у цій важливій сфері ще ряд переваг таких як: активізація роботи соціальних служб; привернення уваги активної молоді, представників бізнесу, журналістів до проблем дітей і пошук реальних методів допомоги їм; розкриття системних порушення прав дітей в установах; знайдення серед наставників потенційних усиновителів [2].

Згідно Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» наставник має достатньо широкі повноваження щодо входження у життя дитини-сироти [1]. Це накладає велику відповідальність на особу наставника, а отже і критерії відбору наставників мають бути суворими.

Серед компетентностей, якими повинен володіти наставник, виокремимо життєву, професійну, соціальну, комунікативну та культурну компетентності. Коротко зупинимося на окресленні змісту кожної з вищеназваних компетентностей. Життєва компетентність відноситься до найвищих показників загального розвитку особистості. Самостійність, організованість, керування власною поведінкою та здатність приймати рішення є суттєвими складовими життєвої компетентності. Саме ці якості і знання обумовлюють характер особистості, її соціальну активність. Наставник, який сам володіє цієї компетенцією зможе навчити дитину встановлювати контакти і спілкуватися в сім'ї та на роботі, керувати собою, ставити мету, визначати сенс життя, передбачити та вирішувати життєві конфлікти, опанувати механізми саморегуляції.

Професійна компетентність розкривається через функції якими має володіти наставник. Отож, діагностична функція полягає у вмінні наставника, починаючи роботу з дитиною, продіагностувати як дитину, так і її біологічну сім'ю. Перш за все визначити життєву історію цієї дитини, її психологічні особливості, зрозуміти у чому полягають її кризи та які їх причини. Прогностична функція наставників включає вміння прогнозувати процес життєдіяльності дитини і бачити конкретні шляхи її подальшого влаштування. Організаційна функція наставників припускає організацію процесу

виховання та розвитку дитини. Посередницька функція реалізується завдяки діяльності наставників щодо підтримки зв'язків з біологічними родичами дитини, якщо вони не шкодять дитині. Реалізація захисної функції зобов'язує наставників знати та використовувати діючі в державі правові норми для захисту прав та інтересів дітей. Наставники також повинні вміти провести профілактичну реабілітаційну роботу з дитиною, а за необхідності залучати фахівців різного профілю. Такі дії наставника свідчать про забезпечення попереджувально-профілактичної функції. У діяльності наставника наявна також функція допомоги та підтримки. Вона полягає у створенні для дитини особистісного благополуччя та умов для розвитку, у допомозі при вирішенні проблем і загальній підтримці. У процесі роботи з дитиною-сиротою обов'язково реалізується медико-гігієнічна функція, що полягає в підтримці здоров'я дитини, забезпеченні гігієнічних норм й опанування елементарними навичками надання невідкладної медичної допомоги. І, нарешті, аналітико-оцінна функція охоплює уміння наставника аналізувати досягнуті результати у процесі виховання та розвитку дитини, виявляти позитивні аспекти, реально оцінювати свої можливості і можливості дитини, бачити необхідність самовдосконалення [3].

Під соціальною компетентністю наставника розуміється набута здатність гнучко орієнтуватися в мінливих соціальних умовах та ефективно взаємодіяти в соціальному середовищі. Комунікативна компетентність наставника допомагає брати на себе і виконувати різні соціальні ролі, швидко адаптуватися в різних ситуаціях, вільно володіти вербальними і невербальними засобами спілкування. Ця компетентність дозволить наставнику швидко знайти спільну мову з підопічним і встановити довірчі стосунки.

Культурна компетенція наставника передбачає емпатійність, розуміння іншої поведінки, гнучкість у взаєминах. Між наставником і дитиною можуть виникати певні труднощі в спілкуванні, особливо якщо вони є представниками різних соціокультурних прошарів суспільства. У роботі з дітьми-сиротами необхідно знати особливості культурного середовища, у якому вони виховувалися. Адже, знаючи всі особливості побуту, традицій, вірувань і способу життя конкретної дитини, наставнику буде легше зрозуміти його і, відповідно побудувати успішні взаємини [4].

Беззаперечним залишається той факт, що тільки збалансоване володіння наставником кожною з компетентностей забезпечує якість і тривалість стосунків у парі. Щоб відносини між наставником і підопічним були ефективними та допомогли дитині з інтернатної установи соціалізуватися, наставнику потрібно постійно саморозвиватися та вдосконалювати власні компетенції.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» щодо наставництва.//[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1504-19>

2. Касьянова Д. Наставництво: плюси і мінуси / Д. Касьянова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/SOCIUM/nastavnictvo-plyusi-i-minusi-.html>

3. Тренінговий курс «Тренінг з підготовки наставників для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» / Укладачі Є. Смаль, І. Сацюк, Ю. Удовенко та ін. – К. : Вид-во Проект Наставництва «Одна Надія», 2014. – 102 с.

4. Грицанюк В. В. Наставництво як форма підготовки дітей-сиріт до самостійного життя / В. Грицанюк // Соціальна робота у Україні: теорія і практика. – 2016. – № 3–4. – С. 44–52.

*Вікторія Логвиненко,
кандидат філософських наук, доцент
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності*

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА В ПРОЦЕСІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ МІГРАНТІВ

Сьогодні більшість високорозвинених країн стикається з таким явищем як вплив мігрантів. Ця тенденція, меншою мірою, властива й Україні. Досвід західноєвропейських та північноамериканських країн показує, що наслідки цього явища можуть бути неоднозначними. Поряд з позитивною демографічною, економічною

динамікою, перерозподілом трудових ресурсів мають місце проблеми з соціальною адаптацією мігрантів, їх життєзабезпеченням, освітою, медичним обслуговуванням тощо. Всі ці фактори ведуть до дестабілізації суспільства. Не виключена поява міжетнічної напруги, що пов'язана з іноетнічними цінностями мігрантів, їх конфесійною приналежністю чи соціальним складом, що відрізняються від належних титульній нації. Вихідці з інших країн тяжіють до компактних поселень за етнічною ознакою, які не лише допомагають адаптуватися до життя в іноетнічному оточенні, але й працюють на підтримку та збереження своєї етнічності, культурного устрою, спілкування рідною мовою, виконання обрядів і традицій. Таким чином, вони створюють «суспільство в суспільстві», соціокультурна закритість якого нерідко контрастує з більш відкритою моделлю співтовариства, яке їх приймає [3]. В такій ситуації виникає потреба в цілеспрямованих заходах пов'язаних з сприйняттям нової культури етнічними групами, що змінили місце проживання. Тому, важливим завданням центральних та місцевих органів управління є не лише заходи направлені на задоволення соціальних потреб й економічну незалежність мігрантів, а й розробка програм, які підвищують ефективність адаптації й соціокультурної інтеграції їх в суспільство. В реалізації цього напрямку варто звернути увагу на органи соціального захисту населення, які покликані надавати допомогу у вирішенні соціальних, матеріальних, правових та ін. проблем різним групам клієнтів, в тому числі й мігрантам. Сучасні дослідники виділяють такі напрями практичної соціальної роботи з мігрантами: соціальний, соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-правовий, соціально-економічний, соціально-інформаційний, соціально-трудоий, медико-соціальний [1; 4]. Вони орієнтовані на пристосування мігрантів до нового соціуму, пов'язані, передусім, з вирішенням питання економічної самостійності, що є вкрай актуально на початкових етапах входження в нове суспільство. Проте гармонійне співжиття з місцевим населенням передбачає культурну інтеграцію, яка вимагає тривалого часу й цілеспрямованої діяльності. Тому варто доповнити практичну соціальну допомогу ще одним напрямом – соціально-культурним. Реалізація цього напрямку вимагатиме від соціальних працівників глибокого розуміння й знання феноменів національної культури як своєї так і мігрантів й вміння будувати свою професійну діяльність так, щоб відбулась

соціально-культурна інтеграція, в результаті якої вихідці з інших країн повноцінно увійдуть в нове співтовариство.

Література

1. Бандура Р. Соціальна робота з мігрантами [Електронний ресурс] / Р. Бандура // Нова педагогічна думка. 2014. № 1. С. 81–84. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_1_25.

2. Рюль В. О. Особливості соціальної роботи з мігрантами та їх сім'ями [Електронний ресурс] / В. О. Рюль // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2015. Вип. 36. С. 159-161. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2015_36_52

3. Слабінська С. В. Соціокультурна інтеграція та адаптація мігрантів у сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03 / С. В. Слабінська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. К., 2010. – 20 с.

4. Технология социальной работы: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. И. Г. Зайнышева. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. 240 с.

*Олександр Сердюк
к.е.н., старший науковий співробітник
Інституту економіки промисловості НАН України*

ЕНЕРГЕТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ ЯК ОСНОВА СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Починаючи зі стародавніх часів, енергетика відіграла важливу роль у житті суспільства, оскільки була рушійною силою для виробничих процесів. Так, на ранніх етапах становлення промисловості (до XVI ст.) основним енергоресурсом була деревина, що слугувала паливом для всіх типів термічного виробництва. Для секторів, де в основу виробничого процесу покладено енергію руху, було характерним використання енергії людських м'язів або тваринної тяги. В окремих випадках мало місце використання енергії вітру та води (млини, пилорами). Винайдення у XVIII столітті

парового двигуна дало змогу перевести термічну енергію в енергію руху, що ознаменувало початок першої енергетичної революції. У перерахунку на енергоздобуток, собівартість експлуатації парового двигуна була значно нижчою за людську працю. Однак, його початкова вартість була достатньо високою, що робило паровий двигун доступними лише для невеликого кола заможних підприємців (що переважно складався з купців), які згодом трансформувалися в клас капіталістів.

Промислове виробництво електроенергії наприкінці XIX століття започаткувало уніфікацію¹ енергозабезпечення, що ознаменувало початок другої енергетичної революції. Для даного періоду стало характерним перетворення потенційної енергії вугілля (що до цього часу трансформувалась у енергію пару) в електроенергію, що дало змогу використовувати більш продуктивні засоби виробництва (станки, конвеєри тощо). Процес уніфікації набув більш масштабного характеру з початком застосування у промислових масштабах таких енергоресурсів, як нафта, газ, уран. Однак, дотепер процес уніфікації не є завершеним остаточно, оскільки в сучасному середовищі існує багато галузей економіки де переважає не уніфіковане енергозабезпечення. Тобто, де безпосередньо використовується енергія викопаного палива. До таких галузей можна віднести автомобільний транспорт, металургію, комунальні опалювальні підприємства, хімічну промисловість тощо. Разом с тим, на сьогоднішній день можна спостерігати стійку тенденцію до електрифікації наведених галузей економіки, з чого можна зробити висновок, що друга енергетична революція вступає у свою завершальну фазу.

Для періодів першої та другої енергетичних революцій було характерним широке використання енергії викопаного палива, що сприяло стрімкому зростанню світової економіки. Однак, результатом такого підходу стало швидке вичерпання запасів викопаних енергоресурсів та як наслідок підвищення їхньої ціни, що вплинуло на зниження темпів зростання світової економіки. Крім того, висока ентропія² процесу трансформації енергії викопаного

---

¹ під уніфікацією мається на увазі перетворення потенційної енергії корисних копалин у єдиний вид енергії, а саме електроенергію.

² під ентропією мається на увазі частина енергії викопаного палива, що не може

палива в електричну енергію, призвела до підвищення концентрації парникових газів в атмосфері, що завдало опосередкованих збитків соціально-економічному середовищу планети. Виходячи з цього можна зробити висновок, що подальше функціонування світової економіки на базі досягнень другої енергетичної революції, супроводжуватиметься тривалими періодами рецесії, що врешті решт призведуть до колапсу світової економічної системи.

Загрози другої енергетичної епохи¹ обумовлюють доцільність реалізації третьої енергетичної революції, в основу якої буде покладено принцип використання дешевої електроенергії, процес генерації якої характеризуватиметься низькою ентропією. Технології сьогодення часу дозволяють отримувати такий вид «корисної електроенергії»² з відновлюваних джерел (сонячна, вітрова та гідроенергія). Однак, перехід до відновлюваної енергетики може загрожувати стабільності функціонування об'єднаної централізованої (вертикальної) енергосистеми, оскільки цикл доступності енергоджерел є малопередбачуваним. Виходячи з цього, наряду з переходом до відновлюваних джерел енергетики, в рамках третьої енергетичної революції має бути вирішене питання щодо широкого впровадження у енергосистему новітніх засобів акумуляції електроенергії та переходу значної частини споживачів на горизонтальне енергозабезпечення³.

Результатом зміни енергетичної парадигми стане не лише трансформація моделі енергозабезпечення, а й зміна соціально-економічного устрою суспільства в цілому. Якщо перша енергетична революція породила капіталістів як клас, друга посилила їхні позиції у світовому господарстві, то третя цілком очікувано призведе до початку трансформації капіталістичної системи. Першою передумовою до цього стане втрата прибутків власників

бути перетворена на електроенергію. При спалюванні вугілля та нафтопродуктів неперетворена енергія виділяється у вигляді парникових газів.

¹ під другою енергетичною епохою мається на увазі період часу впродовж якого використовуються надбання другої енергетичної революції.

² під корисною електроенергією мається на увазі вид енергії, процес генерації якої характеризується низькою ентропією.

³ горизонтальне енергозабезпечення передбачає генерацію електроенергії окремими домогосподарствами, з метою задоволення власних потреб та продажу надлишків іншим енергоспоживачам.

компаній з видобутку викопних енергоресурсів, що призведе не лише до зникнення відповідного класу капіталістів (вугільних, нафтових та газових магнатів)¹, а й нівелює ефект накопичення капіталу в інших галузях за рахунок фінансових надходжень від продажу енергоресурсів. Другою, не менш суттєвою передумовою стане втрата ринкових позицій централізованими (вертикальними) енергокомпаніями в наслідок переходу частини енергосистеми до горизонтальної моделі енергопостачання, що вплине на зменшення сукупних прибутків капіталістів енергетичного сектору. Крім цього, здешевлення електроенергії викликане зниженням собівартості її генерації, призведе до зниження ціни на засоби виробництва, що зробить їх більш доступними для широкого кола підприємців. За таких умов, масштабне (комплексне) виробництво може поступитися місцем мережі дрібних виробничих підприємств².

Отже, в минулі часи (періоди першої та другої енергетичної революції) суспільству доводилось об'єднувати свій капітал для підпорядкування енергії викопного палива власним цілям. З настанням економіки третьої енергетичної революції, кожен індивід матиме можливість виробляти електроенергію власними силами. В результаті чого відбудеться зниження капіталомісткості процесу енергогенерації, що ймовірно призведе до виникнення нової економічної системи (щось на кшталт соціального капіталізму), для якої буде характерним зниження концентрації капіталу, а розподілення продукції відбуватиметься як на загальному ринку так і в рамках окремих мережових об'єднань³.

---

¹ даний висновок стає об'єктивним за умови повного переходу до другої енергетичної епохи. Тобто, повної електрифікації всіх сфер життя суспільства.

² існуюча на сьогоднішній день технологія 3-D принтингу додає ймовірності такому припущенню.

³ під мережовим об'єднанням маються на увазі автономні, кластери об'єднання виробників продукції, що задовольнятимуть більшу частину потреб за рахунок власного виробництва.

ЗМІСТ

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТРАНСКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ	4
<i>Кучик О., Мальський М.</i> Переосмислення безпекового виміру співробітництва України з державами Центральної та Східної Європи на сучасному етапі	4
<i>Тодоров І.</i> Українсько-словацьке транскордонне співробітництво в контексті сучасних безпекових викликів	7
<i>Федина С.</i> Фактор кордону у гібридній війні (український контекст)	11
<i>Лазебник Л.</i> Етичні постулати транскордонної безпеки	14
<i>Лозинський А., Нагірняк М., Балябас В.</i> Транскордонний вимір «українського питання» напередодні та в роки Першої світової війни у світлі сучасних досліджень	17
<i>Мацяк М.</i> Сучасні збройні конфлікти як транскордонна загроза безпеці держав	21
<i>Цибран Н.</i> Концептуальні підходи до вивчення конфліктів	25
<i>Соснін О., Повидиш В.</i> Юридична освіта як визначальний фактор інформаційно-комунікаційної безпеки при формуванні засад транскордонного співробітництва	29
<i>Антонишин Т.</i> Міграційні виклики сучасній системі регіональної та глобальної безпеки: історична ретроспектива та сучасний стан	35
<i>Земан І.</i> Правові засади транскордонного співробітництва України	38
<i>Шипка Р.</i> Окремі питання кібербезпеки	41
<i>Гутник В.</i> До питання кваліфікації збройного конфлікту в Україні 2014/16 та його впливу на міграційні процеси в Європі	44
<i>Гогоша О.</i> Україна–НАТО: перспектива взаємовигідної співпраці	48
<i>Поліщук К.</i> Вплив транснаціональної організованої злочинності на ерозію традиційних безпекових підходів	51
<i>Вовк Р.</i> Проблеми захисту інформаційного простору України	54
<i>Бесчекова К.</i> Міграційні потоки у ХХІ столітті та їх зв'язок з транснаціональними злочинними угрупованнями на прикладі Великобританії	58
<i>Артюхова Ю.</i> Особливості та класифікація сучасних загроз національній та міжнародній безпеці	61

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІР ТРАНСКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ	65
<i>Присяжнюк Ю.</i> Економічна безпека країни в умовах гібридної війни	65
<i>Горін Н.</i> Еколого-інноваційна складова транскордонного співробітництва в системі економічної безпеки держави	67
<i>Чугаєв О.</i> Ефекти величини економіки та іміджу країни для міжнародної міграції	73
<i>Черторижський В.</i> Єврорегіон як інструмент активізації транскордонного діалогу держав-сусідів	76
<i>Шибя О.</i> Розвиток співпраці Європейського Союзу і України у транспортній сфері	79
<i>Кривачук Л.</i> Деінституалізації соціальних послуг для дітей в Україні: розвиток сімейних форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування	83
<i>Грицанюк В. Стопець Т. З.</i> Компетентності наставника в роботі з дітьми-сиротами	86
<i>Логвиненко В.</i> Роль соціального працівника в процесі соціокультурної інтеграції мігрантів	89
<i>Сердюк О.</i> Енергетична революція як основа суспільного розвитку	91